

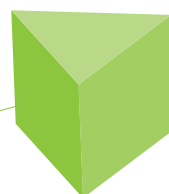
Boekhouder of wakend oog?

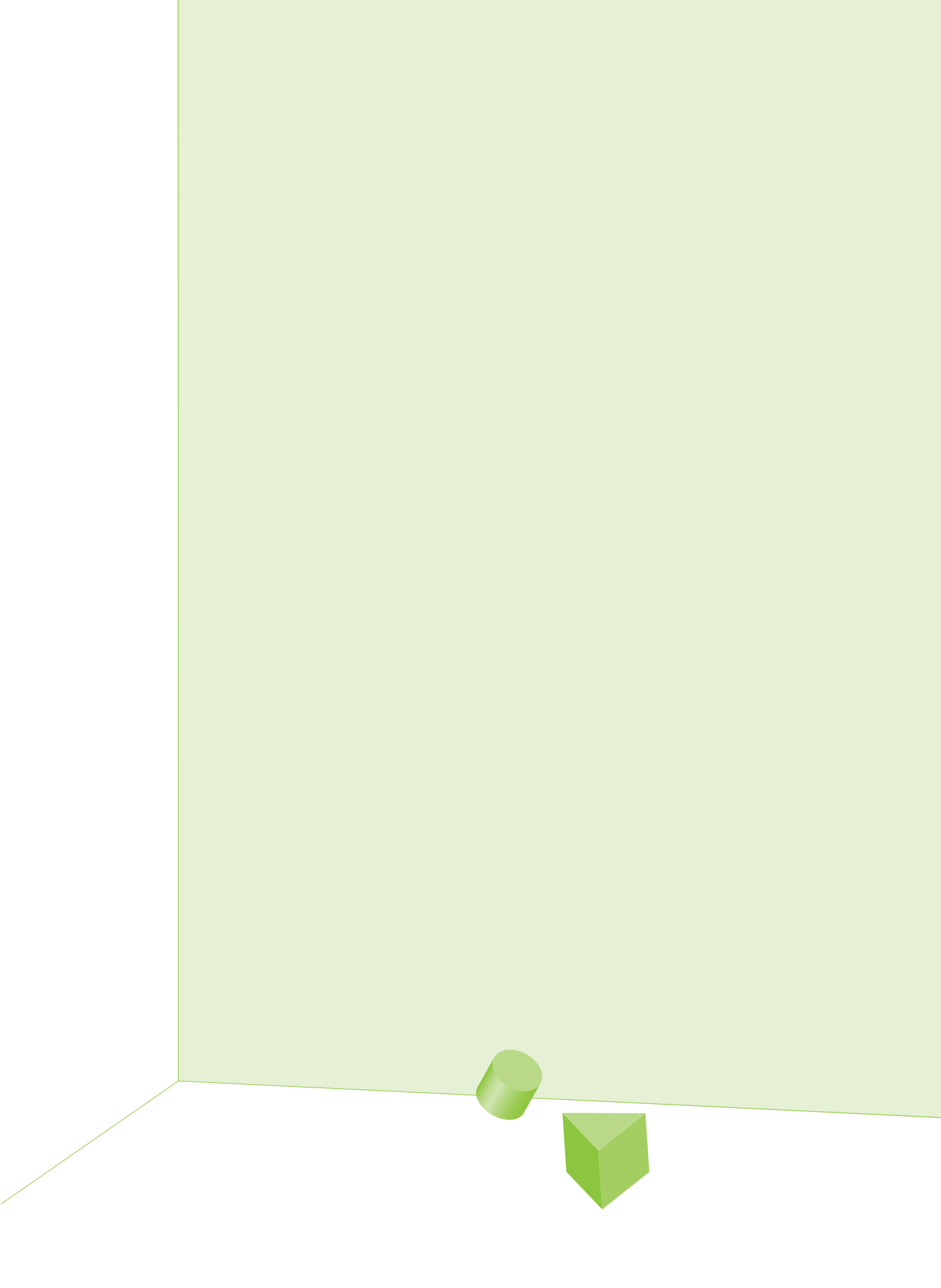
Verslag van een onderzoek bij examencommissies in het
hoger onderwijs over de garantie van het niveau

Boekhouder of wakend oog?

Verslag van een onderzoek bij examencommissies
in het hoger onderwijs over de garantie van het niveau

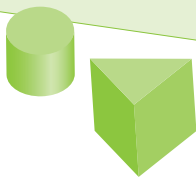
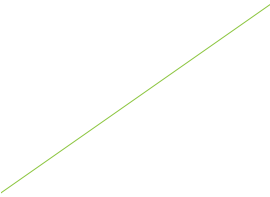
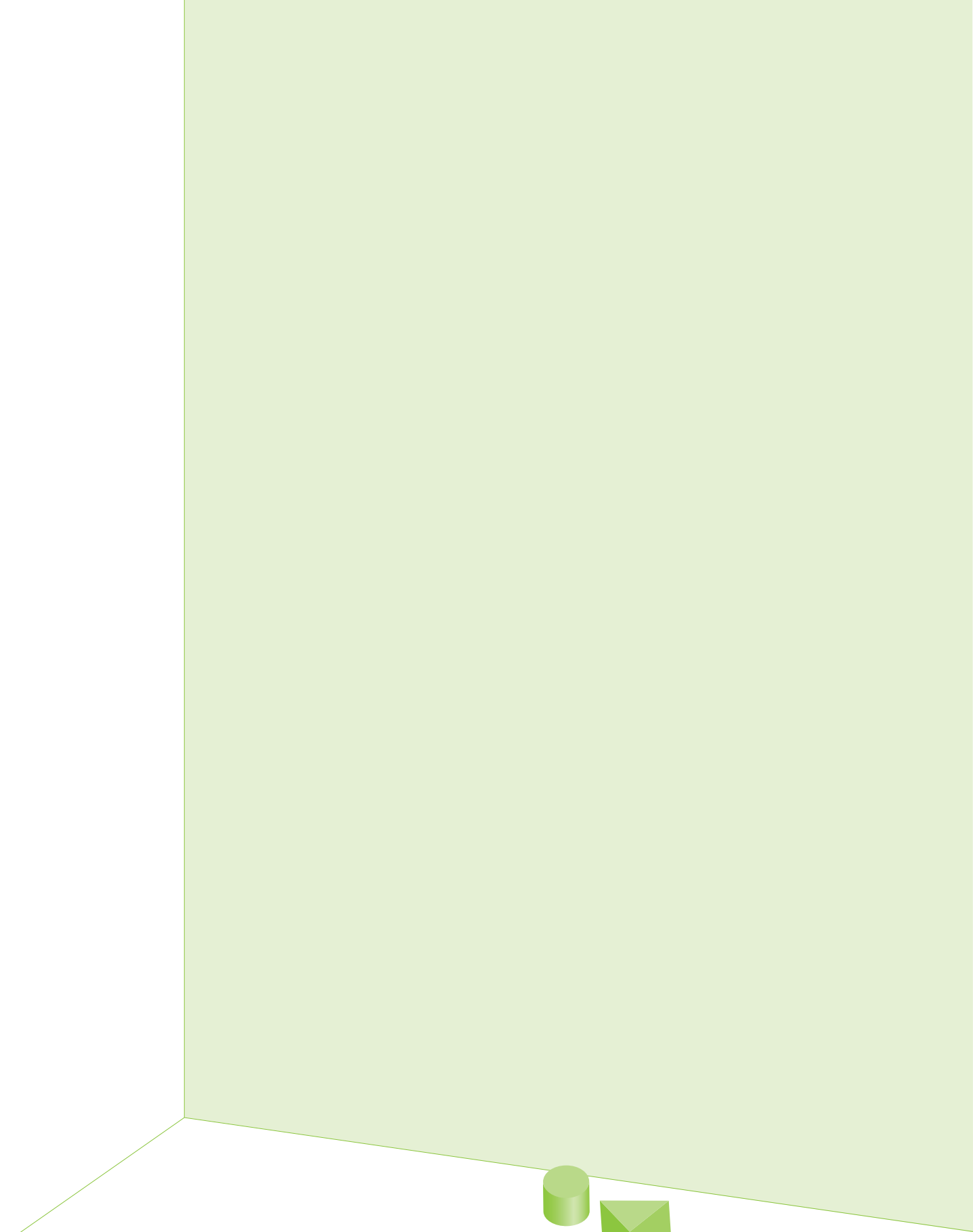

Inhoudsopgave

Voorwoord	7
Samenvatting	9
1 Inleiding	13
1.1 De aanleiding voor het onderzoek	13
1.2 De context	13
1.3 Onderzoeksvraag en deelvragen	14
1.4 Opbouw van dit rapport	15
2 Opzet van het onderzoek	17
2.1 Inleiding	17
2.2 Centrale vraag en onderzoeksinstrumenten	17
2.3 Het internetonderzoek	17
2.4 Instellingsgesprekken	18
2.5 Feedback	19
3 Garantstelling voor het niveau	21
3.1 Inleiding	21
3.2 Vertrouwen en vaak garantie	21
3.3 Zorgpunten	22
3.4 Toetskwaliteit van docenten	22
3.5 Samenvatting	23
4 Kenmerken van examencommissies	25
4.1 Inleiding	25
4.2 De samenstelling van examencommissies	25
4.3 Onafhankelijkheid en deskundigheid	26
4.4 Activiteiten van examencommissies	27
4.5 Boekhouder of wakend oog?	30
5 De opleidingscontext	33
5.1 Inleiding	33
5.2 De opleidingscontext	33
5.3 Transparantie van examencommissies	34
5.4 Discussie	35

6	De gezaghebbende examencommissie	37
6.1	Inleiding	37
6.2	Versterking Besturing	37
6.3	Indicatoren van good practice	38
6.4	Scores van examencommissies	40
6.5	Gesprekken op instellingen	41
6.6	Is de examencommissie goed zo?	42
7	Conclusies en aanbevelingen	45
7.1	Inleiding	45
7.2	Conclusies	45
7.3	Aanbevelingen	46
7.4	Vervolg	47
	Bijlagen	
I	Vragenlijst	
II	Antwoorden op de internetvragenlijst	
III	Verhelderingsgesprekken op instellingen	

Voorwoord

Toetsing en examinering zijn essentiële aspecten van het hoger onderwijs. Dit wordt niet alleen in Nederland zo gevoeld. Ook in de door de Europese ministers vastgestelde *Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area* krijgt het belang van examinering grote nadruk: 'The assessment of students is one of the most important elements of higher education. The outcomes of assessment have a profound effect on students' future careers'¹.

Voor het afnemen van examens en voor de organisatie en coördinatie van de tentamens kent iedere opleiding (of groep opleidingen) een examencommissie. Een belangrijke taak van de examencommissie is na te gaan of het examen het beoogde eindniveau van de opleiding toetst. Bij een goede invulling van deze taak geven examencommissies aan studenten én aan de samenleving de verzekering dat het via de opleiding bereikte eindniveau aan de maat is.

In het hier beschreven onderzoek is nagegaan of examencommissies garant staan voor het eindniveau van studenten. De uitkomsten van het onderzoek worden mede geplaatst in het perspectief van het wetsvoorstel Versterking Besturing, waarin de rol en taken van examencommissies scherper worden aangezet.

Het onderzoek had niet kunnen worden verricht zonder de medewerking van zeer velen: de instellingsbesturen en -contactpersonen, examencommissies, experts die actief deelnamen aan een brainstorm, en internationale organisaties die meedachten over de uitkomsten van dit onderzoek.

De inspectie gaat er vanuit dat dit rapport bijdraagt aan een verdere versterking van de rol van examencommissies, zoals beoogd in het wetsvoorstel Versterking Besturing.

Drs. H.G.J. Steur
De hoofdinspecteur hoger onderwijs

April 2009

¹ ENQA (2007, 2nd edition): *Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area*. Par. 1.3. Helsinki: ENQA.

Samenvatting

Examencommissies

Ten behoeve van het afnemen van examens en ten behoeve van de organisatie en de coördinatie van de tentamens stelt het instellingsbestuur voor elke door de instelling aangeboden opleiding of voor groepen van opleidingen een examencommissie in (Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek, art. 7.12, lid 1). Dit brengt diverse taken met zich mee, zoals het aanwijzen van examinatoren en het vaststellen van regels met betrekking tot de goede gang van zaken tijdens de tentamens en met betrekking tot de in dat verband te nemen maatregelen. In het in december 2008 ingediende wetsvoorstel Versterking Besturing wordt de rol van examencommissies nog versterkt: 'De examencommissie is het orgaan dat op objectieve en deskundige wijze vaststelt of een student voldoet aan de voorwaarden die de onderwijs- en examenregeling stelt ten aanzien van kennis, inzicht en vaardigheden die nodig zijn voor het verkrijgen van een graad.' Tot de taken die de examencommissies zullen uitoefenen behoort onder andere: 'het borgen van de kwaliteit van de tentamens en examens'. Nog explicieter dan nu zal de examencommissie volgens de beoogde wetgeving het gezaghebbende orgaan zijn dat de kwaliteit van examens en daarmee het eindniveau van studenten garandeert.

De onderzoeksofzet

De centrale vraag in het onderzoek door de inspectie luidde:

Staat de examencommissie er garant voor dat studenten aan wie een diploma wordt uitgereikt het beoogd niveau van de opleiding hebben gerealiseerd?

Het onderzoek is verricht onder een representatieve steekproef examencommissies. Als onderzoeksmethode werd een internetvragenlijst gebruikt en werden verhelderingsgesprekken gehouden op acht instellingen.

Conclusies

De eindconclusie in dit onderzoek luidt:

Examencommissies staan ten dele garant voor het eindniveau, bij de ene commissie is deze garantie aannemelijker dan bij de andere.

Deze conclusie is gebaseerd op vier deelconclusies:

1. Examencommissies hebben naar eigen zeggen vertrouwen in het niveau van de afgestudeerden. De meeste commissies zeggen daar ook zelf garant voor te staan, al signaleert een aanzienlijk aantal commissies zwakke punten in de opleiding en de toetsing van studenten.
2. Op grond van door de examencommissies zelf aangegeven kenmerken wordt niet in alle gevallen voldoende overtuigend aangetoond dat examencommissies daadwerkelijk in staat zijn garant te staan voor het eindniveau.
3. De kwaliteitszorg ten aanzien van toetsing en examinering laat in veel gevallen te wensen over, waardoor de taakinvulling door examencommissies wordt bemoeilijkt.
4. Een groot deel van de examencommissies is onvoldoende toegerust voor de gezaghebbende positie die wordt gevraagd in de voorgestelde wetswijziging met betrekking tot examencommissies.

Aanbevelingen

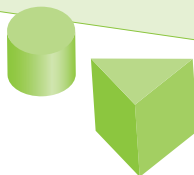
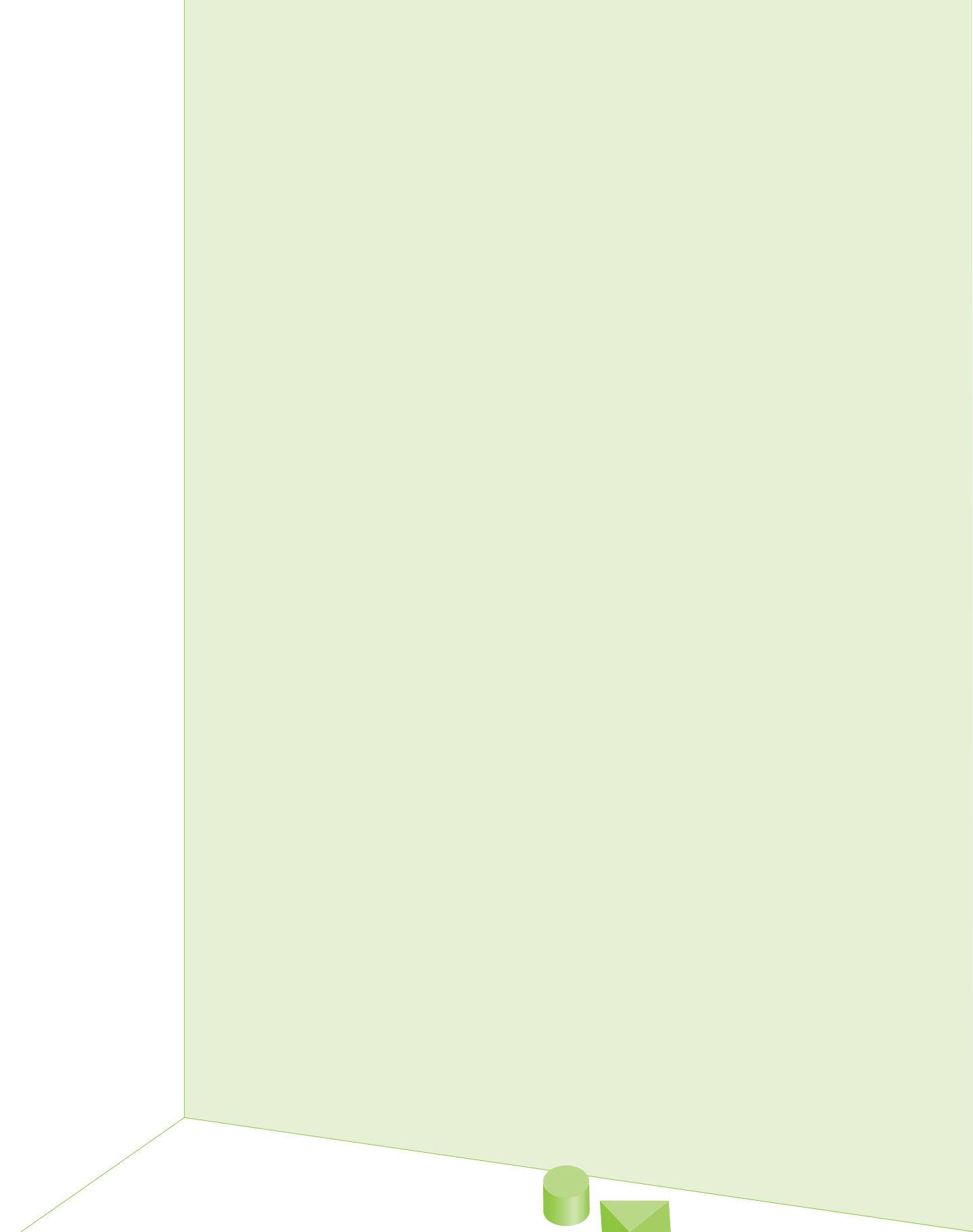
De algemene aanbeveling van de inspectie is: over het geheel genomen is versterking van de examencommissies geboden. Een wettelijke verankering hiervan zoals voorzien in het wetsvoorstel Versterking Besturing die versterking biedt op het punt van onafhankelijkheid, deskundigheid, kwaliteitszorg en de rol van externen is hiertoe een goede eerste stap.

Meer specifiek doet de inspectie drie aanbevelingen:

1. Instellingen dienen een kritische, zo mogelijk door peerreview ondersteunde zelfanalyse te verrichten van de borgende functie van examencommissies, en die functie waar nodig te versterken.
2. De Nederlands-Vlaamse Accreditatie Organisatie (NVAO) dient na te gaan hoe het functioneren van examencommissies een grotere rol kan spelen in de beoordeling van opleidingen en instellingen, en deze rol waar nodig te specificeren.
3. Het verdient aanbeveling dat de koepelorganisaties VSNU, Vereniging van Universiteiten, HBO-raad en Platform van Aangewezen/Erkende Particuliere Onderwijsinstellingen in Nederland (PAEPON) in samenspraak met het veld komen tot een code of good practice voor examencommissies en wegen vinden om 'goede praktijken' in brede kring te delen.

Vervolg

Thema's met betrekking tot toetsing en examinering blijven hoog op de agenda staan van de inspectie. De inspectie zal een conferentie organiseren om de resultaten van dit onderzoek en de implicaties van nieuwe wetgeving te bespreken. Ook zullen de instellingen die in dit onderzoek niet hebben gerepsondeerd worden benaderd voor nadere toelichting. Meer in het algemeen zal de inspectie de ontwikkelingen met betrekking tot het wetsvoorstel Versterking Besturing en de invulling hiervan in de praktijk de komende jaren nadrukkelijk blijven monitoren, met name wat betreft de aspecten onafhankelijkheid, deskundigheid, de rol ten aanzien van de kwaliteitszorg voor toetsing en examinering en de inbreng van externen. Wat dit laatste betreft zal de inspectie zich verder oriënteren op good practices van 'externalisering' in het buitenland. Vanaf 2009 zal de inspectie bovendien hernieuwd aandacht schenken aan de validiteit van procedures voor het erkennen van verworven competenties (EVC).

1 Inleiding

Dit rapport bevat de uitkomsten van een onderzoek bij examencommissies over de garantie van het niveau. In deze inleiding wordt een korte toelichting gegeven op de aanleiding voor het onderzoek, de context waarin het onderzoek speelt, de onderzoeksvraag en de opbouw van dit rapport.

1.1 De aanleiding voor het onderzoek

Sinds 2000 doet de inspectie regelmatig onderzoek naar aspecten van toetsing en examinering. Zo luidde de conclusie uit een onderzoek in 2002: examencommissies gaan over het algemeen niet op transparante wijze na of er oneigenlijke toekenning van studiepunten door docenten plaatsvindt zoals bij te lichte beoordeling². In een onderzoek naar het verlenen van vrijstellingen bleek 'dat er in de huidige praktijk en regelgeving risico's aanwezig zijn voor de kwaliteit en betrouwbaarheid van het getuigschrift, en daarmee ook voor het maatschappelijk vertrouwen'³.

Dit laatste onderzoek had evenwel betrekking op speciaal voor het onderzoek geselecteerde instellingen en de resultaten konden dus niet worden geëxtrapoleerd naar alle opleidingen en examencommissies. In vervolg hierop vroeg het ministerie van OCW in augustus 2006 aan de inspectie om een algemeen beeld te schetsen van de bewaking van het niveau door examencommissies.

1.2 De context

Het niveau van afgestudeerden

Sinds de invoering van het bachelor-masterstelsel staat het niveau van afgestudeerden van universiteiten en hogescholen opnieuw in de belangstelling. Een van de vragen die hierbij speelt is of dat niveau aan internationale normen voldoet. Deze vraag is van belang nu de zogeheten Europese Hoger Onderwijs Ruimte steeds meer gestalte krijgt: Nederlandse afgestudeerden moeten zich meer dan vroeger meten op een Europese markt; hun kwaliteiten staan meer dan voorheen in de internationale schijnwerper.

Garantie voor het niveau

Ten behoeve van het afnemen van examens en ten behoeve van de organisatie en de coördinatie van de tentamens stelt het instellingsbestuur voor elke door de instelling aangeboden opleiding of voor groepen van opleidingen een examencommissie in (Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek, art. 7.12, lid 1). Dit brengt diverse taken met zich mee, zoals het aanwijzen van examinatoren en het vaststellen van regels met betrekking tot de goede gang van zaken tijdens de tentamens en met betrekking tot de in dat verband te nemen maatregelen. In het in december 2008 ingediende wetsvoorstel Versterking Besturing (Kamerstuk

² Inspectie van het Onderwijs (2002): *Onderzoek naar het functioneren van examencommissies in het hoger onderwijs: rapportage van de belangrijkste resultaten*, p. 3. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

³ Inspectie van het Onderwijs (2006): *De Betrouwbaarheid van getuigschriften*, p. 3. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

31821) wordt de rol van examencommissies nog versterkt: 'De examencommissie is het orgaan dat op objectieve en deskundige wijze vaststelt of een student voldoet aan de voorwaarden die de onderwijs- en examenregeling stelt ten aanzien van kennis, inzicht en vaardigheden die nodig zijn voor het verkrijgen van een graad.' Tot de taken die de examencommissies zullen uitoefenen behoort onder andere: 'het borgen van de kwaliteit van de tentamens en examens'. Nog explicieter dan nu zal de examencommissie volgens de beoogde wetgeving het gezaghebbende orgaan zijn dat de kwaliteit van examens en daarmee het eindniveau van studenten borgt.

Voorwaarden en externe garantie

Belangrijke voorwaarde voor het vervullen van de beoogde borgingsfunctie is de onderwijs- en toetskwaliteit van docenten en de kwaliteit van de opleidingsprogramma's. Daar kunnen instellingen zelf veel aan doen, via hun aanstellings- en professionaliseringsbeleid en middels de inrichting van de opleidingsprogramma's. Daarnaast is er een externe garantie voor de kwaliteit van opleidingen, en daarmee van het niveau van afgestudeerden, dankzij de accreditatie door de Nederlands-Vlaamse Accreditatie Organisatie (NVAO). Instellingen zijn verplicht eens in de zes jaar een beoordelingsrapport te laten opstellen over de kwaliteit van hun opleidingen. Op grond daarvan kan de NVAO besluiten een opleiding te accrediteren. De kwaliteit van examinering wordt bij dit besluit mede in beschouwing genomen.

1.3 Onderzoeksvraag en deelvragen

De centrale vraag in het onderzoek luidde:

Staat de examencommissie er garant voor dat studenten aan wie een diploma wordt uitgereikt het beoogd niveau van de opleiding hebben gerealiseerd?

Deze vraag is via vier deelvragen beantwoord:

1. Zijn examencommissies van mening dat zij garant kunnen staan voor het niveau van studenten?
2. Is de opvatting van de examencommissies over hun garantie voor het niveau aannemelijk, gezien kenmerken van examencommissies zoals samenstelling, deskundigheid, onafhankelijkheid en activiteiten?
3. Is de opvatting van de examencommissies over hun garantie voor het niveau aannemelijk, gezien de (opleidings)context waarin zij werken?
4. Zijn examencommissies voldoende toegerust voor de nieuwe rol en taken die voor examencommissies worden voorzien in het wetsvoorstel Versterking Besturing?

Het onderzoek is uitgevoerd aan de hand van een internetvragenlijst en verhelderingsgesprekken op acht instellingen.

1.4 Opbouw van dit rapport

Na een beschrijving van de onderzoeksopzet (hoofdstuk 2) wordt in dit rapport achtereenvolgens antwoord gegeven op de geformuleerde deelvragen:

- Hoofdstuk 3: Garantie over niveau (deelvraag 1)
- Hoofdstuk 4: Kenmerken van examencommissies (deelvraag 2)
- Hoofdstuk 5: De opleidingscontext (deelvraag 3)
- Hoofdstuk 6: Versterking besturing (deelvraag 4)

Het rapport wordt in hoofdstuk 7 afgesloten met conclusies en aanbevelingen.

In de bijlagen bij dit rapport staan de vragenlijst die in het internetonderzoek is gebruikt, de antwoorden op deze vragenlijst (voor zover al niet vermeld in het rapport zelf) en de samenvattende rapportage van de acht instellingsgesprekken.

2 Opzet van het onderzoek

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk komen de onderzoeksinstrumenten en de respons op het onderzoek aan de orde.

2.2 Centrale vraag en onderzoeksinstrumenten

De centrale vraag in het onderzoek is:

Staat de examencommissie er garant voor dat studenten aan wie een diploma wordt uitgereikt het beoogd niveau van de opleiding hebben gerealiseerd?

Om antwoorden op deze vraag en de bijbehorende deelvragen te vinden is het uitgangspunt geweest dat examencommissies in eerste instantie zelf aan het woord moesten komen. Afgezien van de directe vraag aan examencommissies of zij zelf garant kunnen staan voor het eindniveau van afgestudeerden, is tevens nagegaan of kenmerken van examencommissies (zoals samenstelling en activiteiten) en kenmerken van de kwaliteitszorg van toetsing en examinering in de opleidingen aannemelijk maken of examencommissies daadwerkelijk garant kunnen staan. Vanwege de eis van representativiteit, en het grote aantal examencommissies dat dan benaderd zou moeten worden, is gekozen voor een internetvragenlijst. Dit medium heeft evenwel zijn beperkingen, onder andere op het punt van 'doorvragen'. Daarom zijn op acht instellingen verhelderingsgesprekken gevoerd met (leden van) examencommissies en (vertegenwoordigers van) instellingsbesturen.

2.3 Het internetonderzoek

In oktober 2006 is aan alle instellingen in het hoger onderwijs een brief verstuurd waarin het onderzoek werd aangekondigd. Zowel de instellingen in het bekostigde onderwijs als in het aangewezen onderwijs werd gevraagd aan te geven welke examencommissies er zijn voor de opleidingen aan de instelling.

In totaal 81 instellingen hebben informatie over contactpersonen, aantallen examencommissies en ingevulde vragenlijsten aangeleverd. Uit de respons bleek dat de laatste jaren behoorlijke verschuivingen waren opgetreden in het hoger onderwijsveld. Enkele instellingen waren recent opgeheven en een aantal was gefuseerd. Ook heeft een aantal instellingen een samenwerkingsverband, zoals bijvoorbeeld de Universiteit Maastricht en de Transnationale Universiteit. In dat laatste geval zijn zij niet afzonderlijk benaderd, en hebben zij als één instelling gerespondeerd. Uiteindelijk deden ruim twintig instellingen niet mee. Het betrof hier voornamelijk betrekkelijk kleine instellingen uit het aangewezen onderwijs. Naar schatting gaat het hierbij om enkele tientallen examencommissies.

De 81 instellingen leverden voor in totaal 2.820 opleidingen informatie. Hieruit bleek dat er circa 1.100 examencommissies zijn binnen deze instellingen van het hoger onderwijs. Gemiddeld behartigt een examencommissie dus bijna drie opleidingen.

De steekproef

Voor het onderzoek is uit deze 1.100 examencommissies een representatieve steekproef van 238 examencommissies getrokken, die – zeker voor het bekostigd onderwijs – een goede weergave geeft van de verdeling van de totale populatie aan examencommissies over instellingen en sectoren. Wegens de geringere deelname vanuit het aangewezen onderwijs is de representativiteit hier onduidelijk. In de steekproef is rekening gehouden met de grootte van de instellingen, door van instellingen met relatief veel opleidingen verhoudingsgewijs meer examencommissies te bevragen. Tevens is rekening gehouden met de sectoren van het Hoger Onderwijs en Onderzoek Plan (HOOP). Van elke sector waarin de instelling opleidingen aanbiedt, is een examencommissie benaderd. Indien een examencommissie meerdere opleidingen binnen verschillende sectoren vertegenwoordigt, is deze examencommissie uiteraard maar eenmaal benaderd.

De vragenlijst

De internetvragenlijst is vooraf enkele malen getest op vragen en invulgemak. De uiteindelijke vragenlijst, zoals die door de respondenten is ingevuld, bestond uit circa zestig vragen. De lijst was grotendeels gestructureerd in de vorm van gesloten vragen (ja/nee en meerkeuze), maar kende ook enkele open vragen.

Respons

In april 2007 hebben de 238 examencommissies uit de steekproef een internetvragenlijst ontvangen. Van 194 van hen heeft de inspectie een volledig ingevulde vragenlijst teruggekregen. Het responspercentage bedraagt daarmee 82 procent. In tabel 2.4 wordt de verdeling van de respons naar HOOP-sector weergegeven.

Tabel 2.4 De verdeling van de respons naar HOOP-sectoren

HOOP-gebied	hbo aangewezen	hbo bekostigd	wo aangewezen	wo bekostigd	Totaal
Economie	13	18	2	7	40
Gedrag en maatschappij	3	15	-	7	25
Gezondheidszorg	3	14	-	5	22
Kunst en cultuur	-	1	-	-	1
Landbouw	-	6	-	4	10
Natuur	-	1	-	4	5
Onderwijs	-	28	-	6	34
Recht	-	-	-	7	7
Taal en cultuur	3	11	3	8	25
Techniek	1	15	-	9	25
Totaal	23	109	5	57	194

2.4 Instellingsgesprekken

Op grond van de resultaten uit het internetonderzoek zijn in november 2007 bezoeken gebracht aan acht instellingen met in totaal 29 examencommissies, die aan het onderzoek hadden deelgenomen. Bij de selectie van de instellingen werd een spreiding aangehouden over wo en hbo, bekostigd en aangewezen, groot en

klein. Een aanvullend criterium voor de keuze van instellingen was de score op een op de vragenlijst gebaseerde checklist met zestien indicatoren van *good practice* (zie hoofdstuk 6), in het bijzonder de aanwezigheid van 'zwakke' en/of 'sterke' examencommissies.

2.5 Feedback

Op twee manieren is gezocht naar externe feedback op het onderzoek. Allereerst is in november 2007 een expertmeeting gehouden. De eerste analyse van de internetresultaten was toen verricht en ruim veertig experts werden uitgenodigd om te reflecteren op de bevindingen. Ten tweede is in 2007 op initiatief van de inspectie een *Working group on Quality Assurance of Student Assessment* opgericht. Deze *Working group* omvatte circa tien Europese kwaliteits- en accreditatieorganisaties. In de *Working group* werden nationale praktijken van kwaliteitsborging van toetsing en examinering besproken en worden voorstellen gedaan voor verdere actie op Europees niveau. Deze *Working group* pleit voor grotere aandacht voor principes van *comparability and consistency, accountability, transparency, and involvement of staff and students*⁴.

⁴ Voor een eerste oriëntatie hierop zie: Vries, O. de, Crozier, F. en Harris, N. (2009). *Assessment matters: the quality assurance of student assessment*. Paper gepresenteerd op: 10th Biennial INQAAHE-conference New approaches to Quality Assurance in the changing world of higher education. www.inqaahe.org of www.caa.ae/conference.

3 Garantstelling voor het niveau

3.1 Inleiding

Deelvraag 1 uit het onderzoek luidt:

Zijn examencommissies van mening dat zij garant kunnen staan voor het niveau van studenten?

Op grond van antwoorden op de vragenlijst en gesprekken op instellingen concludeert de inspectie:

Examencommissies hebben naar eigen zeggen vertrouwen in het niveau van de afgestudeerden. De meeste commissies zeggen daar ook zelf garant voor te staan, al signaleert een aanzienlijk aantal commissies zwakke punten in de opleiding en de toetsing van studenten.

3.2 Vertrouwen en vaak garantie

Alle commissies zeggen ervan overtuigd te zijn dat afgestudeerden aan de eindkwalificaties van de opleiding voldoen: 68 procent in ruime mate, 32 procent in voldoende mate. De derde antwoordmogelijkheid (ter linkerzijde) was 'in beperkte mate', maar geen van de respondenten heeft deze ingevuld.

Tabel 3.2 Vertrouwen in de kwaliteit van afgestudeerden (in % commissies)

	In voldoende mate	In ruime mate
hbo aangewezen	39,1	60,9
hbo bekostigd	32,1	67,9
wo aangewezen	40,0	60,0
wo bekostigd	28,1	71,9
Gemiddeld	32,0	68,0

Het vertrouwen in het eindniveau wordt in zekere zin genuanceerd als wordt doorgevraagd of examencommissies zelf garant staan voor het niveau van afgestudeerden. Circa 7 procent van de commissies durft deze garantie niet aan, een wat groter percentage (15 procent) heeft twijfel of garantstelling wel mogelijk is.

De 93 procent van de commissies die zegt wel garant te staan voor het niveau (wo 95 procent, hbo 92 procent) baseert deze overtuiging op een veelheid aan argumenten. Zo zijn deze commissies van mening dat een goed programma, met uitgeschreven eindkwalificaties, wel moet leiden tot een goed eindniveau. Daarnaast achten zij de docenten bekwaam, is er controle op de eisen en de toetsing en wordt er bovendien gebruik gemaakt van externe deskundigen of geëngageerden bij het eindwerkstuk, aldus deze commissies.

Bij de commissies die twijfelen of garantstelling eigenlijk wel mogelijk is en/of zeggen zelf niet garant te staan, is een belangrijke overweging dat de commissie de toetsen of het eindniveau niet zelf controleert. Men vertrouwt op mechanismen die zijn ingebouwd in de opleiding, zoals de scholing en de kwaliteit van exami-

natoren, het kwaliteitszorgsysteem, kennis van toetsing bij onderwijskundigen of de accreditatie. Deze commissies zijn van mening dat zij zelf maar een beperkte invloed hebben op de kwaliteit van het eindniveau.

3.3 Zorgpunten

Ondanks de garantie van de examencommissies dat het eindniveau op orde is, geeft een derde van de commissies zwakke punten aan betreffende de opleiding en de toetsing. Daarbij is het grootste punt van zorg de objectiviteit en gelijke hantering van beoordelingscriteria. Er bestaat behoefte aan formalisering van procedures en richtlijnen.

Dit wordt tot op zekere hoogte ook weerspiegeld in de antwoorden op de vragen over de validiteit en betrouwbaarheid van toetsen: respectievelijk 13 procent en 14 procent van de commissies kan slechts in beperkte mate garant staan voor de validiteit en betrouwbaarheid van toetsen.

Tabel 3.3 Garantie voor de kwaliteit van toetsen (procent commissies)

De examencommissie staat garant voor...	Beperkte mate	Voldoende mate	Ruime mate
...de validiteit van de toetsen: zij meten kennis, vaardigheden en competenties.	13,4	45,2	41,2
...de betrouwbaarheid van de toetsen; de toetsen zijn consistent en nauwkeurig.	14,4	52,1	33,5

3.4 Toetskwaliteit van docenten

Een bijzonder zorgpunt is de toetskwaliteit van docenten. Voor veel examencommissies is dit een onzekere factor. Nog geen 40 procent van de examencommissies (wo bekostigd 21 procent, hbo bekostigd 42 procent) toetst regelmatig of altijd of docenten competent zijn op het gebied van toetsing en examinering.

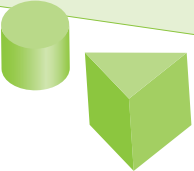
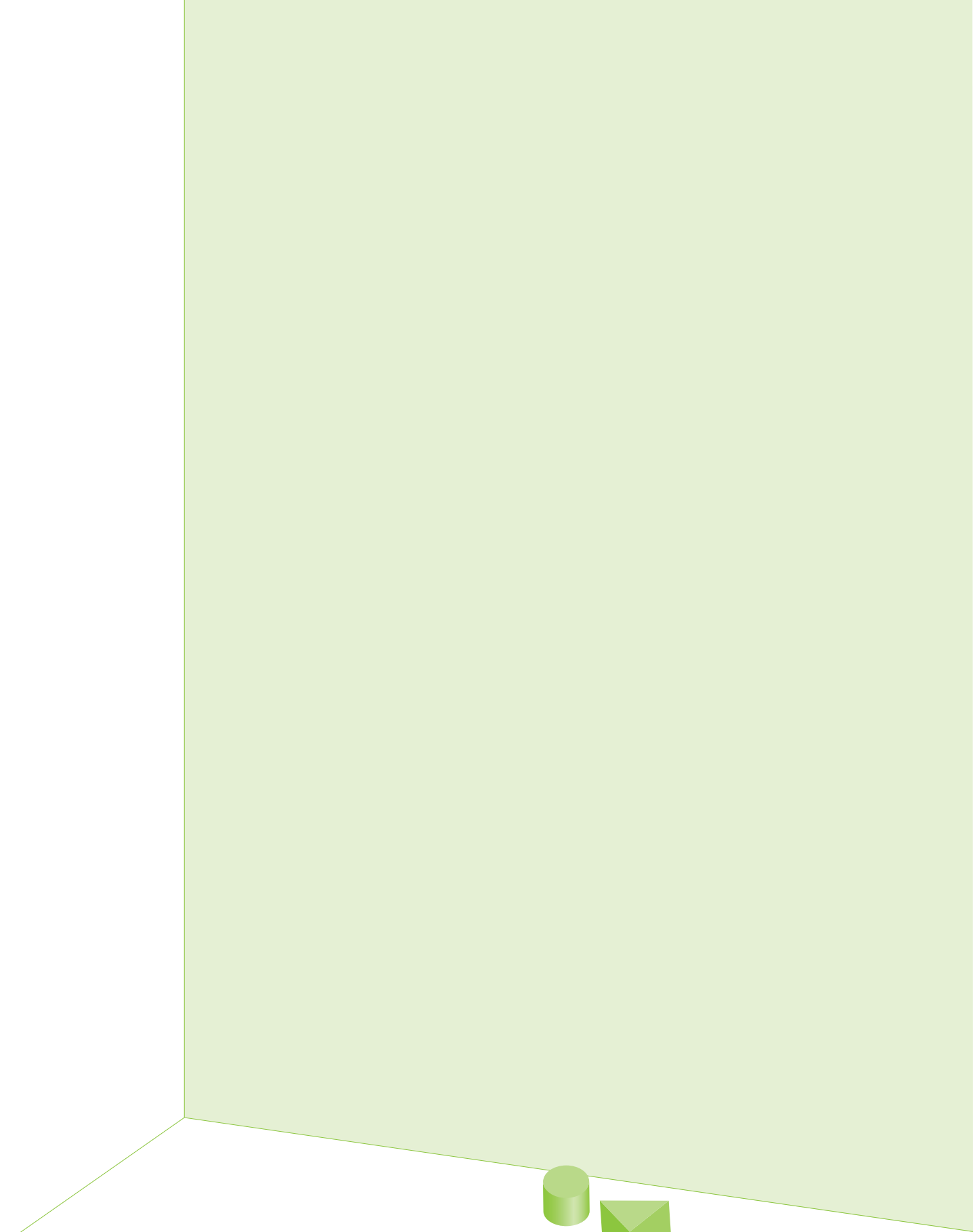
Tabel 3.4 Nagaan of docenten toetscompetent zijn (in % commissies)

	Nooit	Incidenteel	Regelmatig	Altijd
hbo aangewezen	8,7	21,7	43,5	26,1
hbo bekostigd	20,2	37,6	29,4	12,8
wo aangewezen	20,0	60,0	00,0	20,0
wo bekostigd	29,8	49,1	14,0	7,0
Gemiddeld	21,6	39,7	25,8	12,9

Met name in de verhelderingsgesprekken op de instellingen hebben veel examencommissies laten weten het niet tot hun taak te rekenen om de toetscompetentie van docenten te beoordelen. Het is volgens hen aan de instelling om te zorgen dat de toetscompetentie van docenten aan de maat is. Dit levert overigens een interessant punt op, vanwege de wettelijke verplichting dat examencommissies examinatoren aanwijzen. Kunnen examencommissies deze verplichting aan zonder zich er daadwerkelijk van te vergewissen of docenten competent zijn op het gebied van toetsing en examinering?

3.5 Samenvatting

De examencommissies hebben alle vertrouwen in het niveau van de afgestudeerden en zijn over het geheel genomen redelijk zelfverzekerd over de mate waarin zij daar zelf garant voor kunnen staan. Het vertrouwen is deels gebaseerd op mechanismen die zijn ingebouwd in de opleiding, zoals de scholing en de kwaliteit van examinatoren, het kwaliteitszorgsysteem, kennis van toetsing bij onderwijskundigen of de accreditatie. Opmerkelijk is dat het vertrouwen in de kwaliteit van toetsen niet honderd procent is. Bij degenen die niet garant staan en/of twijfelen of garantstelling wel mogelijk is, speelt een rol dat de examencommissie niet zelf de toetsen of het eindniveau controleert.

4 Kenmerken van examencommissies

4.1 Inleiding

Examencommissies zijn er in soorten en maten. Maar hoe groot is de variatie? En welke consequenties heeft dit voor de mate waarin examencommissies garant kunnen staan voor het eindniveau van studenten?

Deelvraag 2 gaat hier op in:

Is de opvatting van de examencommissies over hun garantie voor het niveau aan-nemelijk, gezien kenmerken van examencommissies zoals samenstelling, deskun-digheid, onafhankelijkheid en activiteiten?

Op grond van de ingevulde vragenlijsten en de gesprekken op instellingen luidt de conclusie van de inspectie:

Op grond van door de examencommissies zelf aangegeven kenmerken wordt niet in alle gevallen voldoende overtuigend aangetoond dat examencommissies daad-werkelijk in staat zijn garant te staan voor het eindniveau.

4.2 De samenstelling van examencommissies

Uit tabel 4.2a blijkt dat ruim tweederde van de examencommissies (69 procent) bestaat uit drie tot vijf leden, en een kleine minderheid uit een of twee leden (4,2 procent) of juist uit meer dan tien leden (7,4 procent). In het wo tellen de examen-commissies gemiddeld wat meer leden dan bij het hbo. Opmerkelijk is dat een van de responderende wo-examencommissies 125 leden telt, waarschijnlijk omdat alle betrokken examinatoren in deze commissie zitten.

Tabel 4.2a Aantal leden per examencommissie (in % commissies)

	hbo aangewezen N = 23	hbo bekostigd N = 109	wo aangewezen N = 5	wo bekostigd N = 57	Totaal N = 194
1 of 2 leden	9,5	3,7		3,5	4,2
3 leden	19,0	29,9		17,5	24,2
4 leden	23,8	29,9		19,3	25,3
5 leden	28,6	18,7	20,0	17,5	19,5
6 t/m 10 leden	14,3	15,0	60,0	26,3	19,5
Meer dan 10 leden	4,8	2,8	20,0	15,8	7,4
Totaal	100	100	100	100	100

Tabel 4.2b geeft aan dat in bijna de helft van de examencommissies (47,4 procent) een of meer leden van het opleidingsmanagement deel uitmaakt van de examen-commissie. In bijna een vijfde deel van de commissies (18,6 procent) zitten een of meer leden van buiten de opleiding. Uit gesprekken op instellingen bleek dat bij deze 'externen' ook stafleden van een andere opleiding binnen de instelling worden gerekend. Met name het aangewezen hbo kent relatief veel externen in de examencommissies.

Tabel 4.2b Deelname opleidingsmanagement en externen (in % commissies)

	Lid/leden van het opleidingsmanagement	Externen
hbo aangewezen	60,9	47,8
hbo bekostigd	50,5	12,8
wo aangewezen	40,0	20,0
wo bekostigd	36,8	17,5
Gemiddeld	47,4	18,6

4.3 Onafhankelijkheid en deskundigheid

Examencommissies zijn overtuigd van hun eigen onafhankelijkheid. Ook de deskundigheid is volgens hen in grote lijnen op orde.

Onafhankelijkheid

Verreweg de meeste examencommissies vinden onafhankelijkheid geen probleem. 98 procent geeft aan besluiten te nemen zonder druk van het management, ook al is in bijna de helft van de commissies het opleidingsmanagement vertegenwoordigd. Ook in instellingsgesprekken is aan de inspectie herhaaldelijk gemeld dat de functie van opleidingsmanager en lid examencommissie goed te combineren is. 1,5 procent van de commissies geeft aan dat besluiten niet zonder druk van het management worden genomen (0,5 procent geeft geen antwoord).

De onafhankelijke beoordeling van studenten door docenten staat volgens de examencommissies hoog op hun agenda: een grote meerderheid van de examencommissies (93,3 procent) zegt ervoor te zorgen dat examinatoren zonder druk van buiten hun oordelen over studenten kunnen geven. Niettemin zegt dus ook 6,7 procent van de commissies hier niet voor te zorgen.

Tabel 4.3a Opvatting over onafhankelijkheid (in % commissies)

	Besluiten van examencommissie zonder druk van management			Zorg dragen dat examinatoren niet onder druk worden gezet
	Ja	Nee	Geen antwoord	
hbo aangewezen	95,7	4,3	0,0	100,0
hbo bekostigd	98,2	0,9	0,9	93,6
wo aangewezen	100,0	0,0	0,0	100,0
wo bekostigd	98,2	1,8	0,0	89,5
Gemiddeld	98,0	1,5	0,5	93,3

Deskundigheid

Examencommissies vinden in grote meerderheid dat kennis over de relevante zaken in hun taakgebied 'voldoende' of 'ruim' in de commissie vertegenwoordigd is. Slechts een gering deel van de commissies beantwoordt de desbetreffende vragen met 'beperkt'. Wel wordt aanzienlijk minder 'ruim' geantwoord bij kennis van het toetsen en van het wettelijk kader dan bij kennis van het niveau van de opleiding en van de onderwijs- en examenregeling (OER). De kennis van de OER is altijd 'voldoende' of 'ruim' vertegenwoordigd.

Tabel 4.3b Eigen inschatting kennis in examencommissies (in % commissies)

Kennis van...	Beperkte mate	Voldoende mate	Ruime mate
...het eindniveau van de opleiding en van de reeks toetsen waarmee wordt bepaald of studenten dat behalen	0,5	23,2	76,3
...het toetsen, met name ten aanzien van de betrouwbaarheid, validiteit, transparantie en efficiëntie	4,6	54,1	41,2
...het wettelijke kader voor examinering en toetsing	4,6	46,9	48,5
...de OER en andere relevante documenten met betrekking tot toetsing	0,0	18,0	82,0

Wat betreft de kennis van het toetsen zegt (slechts) driekwart van de examencommissies zichzelf binnen de opleiding bij uitstek de autoriteit op het gebied van toetsen en examens te achten. Men verwijst dan naar toetsingscommissies of andere diensten binnen de opleiding die op dit gebied meer bekwaam zijn. In de instellingsgesprekken bleek dat essentiële kennis van de achterliggende wettelijke regelingen soms ontbrak. Dit ging vaak gepaard met een sterke relativering van het belang van kennis van het wettelijk kader. Voor juridische inhoud wendt men zich tot stafleden van de centrale organisatie of wint men elders advies in, was het antwoord.

4.4 Activiteiten van examencommissies

Aan de examencommissies is gevraagd antwoord te geven op een gestructureerde vragenlijst met taken die merendeels letterlijk te herleiden zijn op de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek (WHW). Sommige taken zijn enigszins geparafraseerd om het onderwerp duidelijker te omschrijven. Ook zijn vragen gesteld over de eigen opvatting van de examencommissies over hun onafhankelijkheid en deskundigheid. Examencommissies blijken een veelheid aan activiteiten te verrichten, maar laten sommige activiteiten ook liggen. Tabel 4.4a geeft hiervan een overzicht.

Vaak uitgevoerde taken

De volgende taken worden door 80 procent of meer van de examencommissies uitgevoerd: klachtenbehandeling (activiteit 2), toezien op naleving van regels over examenroosters, herkansingen, afname toetsen (activiteit 4), maatregelen in verband met fraude (activiteiten 5, 6 en 7), vrijstellingen volgens een vaste procedure (activiteit 8), beoordeling van programma's op maat (activiteit 9), uitreiken getuigschriften en toezien op de transparantie daarvan (activiteiten 11 en 12). Wel zijn er enige verschillen tussen sectoren. Gemiddeld deelt 91,2 procent van de commissies de diploma's uit, maar bij het aangewezen hbo is dit 78,3 procent. Gemiddeld verleent 93,6 procent van de commissies vrijstellingen volgens een vaste procedure, maar in het aangewezen hbo is dit 69,6 procent. Gemiddeld neemt 14,9 procent van de commissies geen maatregelen om fraude te voorkomen, maar in het wo is dit 19,3 procent.

Opmerkelijke omissies

Ook al worden diverse specifieke activiteiten door meer dan 80 procent van de examencommissies uitgevoerd, tegelijkertijd betekent dit dat tussen de 0 en 20 procent van de examencommissies deze activiteiten niet uitvoert.

Daarnaast wordt een aantal taken door minder dan 80 procent van de commissies uitgevoerd: benoeming van examinatoren (activiteit 1, slechts 58,8 procent), opstellen van regels over examenroosters, herkansingen, afname toetsen (activiteit 3: 75,3 procent), beoordelen of studenten kunnen slagen als niet alle tentamens zijn afgelegd (activiteit 10: 63,9 procent), controleren van de fraudebestendigheid van de cijferregistratie (activiteit 13: 64,9 procent), en registreren aan wie diploma's zijn uitgereikt (activiteit 14: 74,7 procent). Ook hier is er enige variatie tussen sectoren. Zo benoemt in het aangewezen hbo (slechts) 47,8 procent van de commissies de examinatoren en wordt in het wo door (slechts) 49,1 procent van de commissies toegezien op de fraudebestendigheid van de cijferregistratie. In het wo beoordeelt 75,4 procent van de commissies of studenten voor een examen kunnen slagen als niet alle tentamens zijn afgelegd. In het aangewezen hbo is dit 52,2 procent. Over het geheel genomen voert 10 procent van de commissies minder dan de helft van de genoemde taken uit.

Tabel 4.4.a Activiteiten van examencommissies (in % commissies)

Activiteiten	Totaal	hbo aangewezen	hbo bekostigd	wo aangewezen	wo bekostigd
1. Zij benoemt examinatoren.	58,8	47,8	52,2	80,0	56,1
2. Zij behandelt klachten van studenten en docenten volgens een vaste procedure.	91,2	87,0	89,0	100,0	96,5
3. Zij stelt regels op ten aanzien van praktische zaken als examenroosters, herkansingen, afname toetsen en bekendmaking resultaten.	75,3	87,0	75,2	100,0	68,4
4. Zij ziet erop toe dat deze regels worden nageleefd.	89,7	91,3	89,0	100,0	89,5
5. Zij treft maatregelen om fraude te voorkomen.	85,1	87,0	86,2	100,0	80,7
6. Zij ziet erop toe dat deze maatregelen worden uitgevoerd.	82,0	82,6	80,7	100,0	82,5
7. Zij legt sancties op in geval van fraude.	91,8	82,6	89,9	100,0	98,2
8. Zij verleent vrijstellingen op basis van een vaste procedure.	92,3	69,6	93,6	100,0	98,2
9. Zij beoordeelt programma's op maat van individuele studenten.	85,6	52,2	86,2	100,0	96,5
10. Zij beoordeelt of studenten voor het examen kunnen slagen als niet alle tentamens afgelegd zijn.	63,9	52,2	59,6	80,0	75,4
11. Zij reikt getuigschriften uit.	91,2	78,3	93,6	00,0	91,2
12. Zij ziet toe op de transparantie van het getuigschrift, cijferlijst en diploma-supplement.	87,1	95,7	88,1	100,0	80,7
13. Zij ziet erop toe dat het systeem van cijferregistratie fraudebestendig is en blijft.	64,9	87,0	67,0	100,0	49,1
14. Met het oog op verificatie achteraf door derden registreert zij aan wie diploma's zijn uitgereikt.	74,7	65,2	75,2	100,0	75,4

Nadere toelichting

In de vragenlijst konden respondenten in een ‘openantwoordruimte’ een nadere toelichting geven of aanvullende activiteiten noemen. Een derde van de opleidingen heeft hiervan gebruik gemaakt. De genoemde activiteiten hebben betrekking op het vaststellen van cum laude, toezicht houden op de kwaliteit van toetsen, het toelatingsbeleid, de behandeling van uitzonderingen, de advisering inzake de OER, het zelf afnemen van tentamens en examens, en diverse andere taken (zie tabel 4.4b).

Tabel 4.4b Toelichting op activiteiten van examencommissies

Toelichting op activiteiten van examencommissies
<ul style="list-style-type: none"> • vaststellen of een student geslaagd is Deze taak - in feite de hoofdtak van de examencommissies - houdt niet alleen in dat de examencommissie controleert of aan alle eisen van de opleiding is voldaan; ook het vaststellen van cum laude wordt door een aantal examencommissies genoemd.
<ul style="list-style-type: none"> • toezicht houden op de kwaliteit van de toetsen Sommige examencommissies geven aan dat zij toezicht houden op de kwaliteit van de toetsen door docenten te adviseren, door protocollen vast te stellen, door de cesuur bij schriftelijke toetsing te bepalen of door het toetsbeleid vast te stellen. Het komt regelmatig voor dat de examencommissie een toetscommissie heeft ingesteld die taken rond toetsing en toetsbeleid behartigt.
<ul style="list-style-type: none"> • toelatingsbeleid In aanvulling op het onderwerp vrijstellingen (tabel 4, activiteit 8) noemen enkele commissies het houden van toezicht op de toelatingsregelingen, het vaststellen van de toelatingsregelingen zelf en het organiseren van het toelatingsonderzoek (21+). Een aantal universitaire examencommissies adviseert daarnaast over de toelating tot de promotie van studenten zonder Nederlandse vooropleiding.
<ul style="list-style-type: none"> • behandeling van uitzonderingen Het gaat hierbij om het verlenen van goedkeuring aan afwijkende studiepakketten, de behandeling van afwijzingsverzoeken inzake examens en het opstellen en/of uitvoeren van individuele regelingen en voorzieningen voor studenten met een functiebeperking.
<ul style="list-style-type: none"> • advisering inzake de OER Een aantal commissies geeft aan het instellingsbestuur en docenten te adviseren inzake de OER (en de WHW).
<ul style="list-style-type: none"> • zelf afnemen van tentamens en examens Een enkele examencommissie is nauwer betrokken bij tentamens en examens en neemt deze in een aantal gevallen zelf af.
<ul style="list-style-type: none"> • diverse taken Hieronder vallen onder andere het verstrekken of adviseren ten aanzien van bindende studieadviezen, advisering over de inhoud van het curriculum en bemiddeling en besluitvorming inzake bezwaar en beroep. Een enkele respondent vermeldt expliciet dat de examencommissie de studievoortgang monitort, overgangsregelingen opstelt (bijvoorbeeld BaMa), en overlegt met andere examencommissies en/of het instellingsbestuur.

Uit tabel 4.4a en 4.4b wordt overigens niet duidelijk in welke mate examencommissies de genoemde activiteiten uitvoeren. Zoals blijkt uit bijlage II, paragraaf 5, is de ene commissie intensiever bezig met activiteiten dan de andere, bijvoorbeeld ten aanzien van het verlenen van vrijstellingen of het vaststellen van programma's op maat. Ook uit instellingsgesprekken bleek dat er actievere en passievere examencommissies zijn.

Werkdruk

82 procent van de commissies geeft aan voldoende tijd te hebben om de activiteiten naar behoren uit te voeren, 18 procent is het hiermee oneens. Slechts een kleine minderheid van de responderende examencommissies (3 van de 194 responderende commissies) vindt het instellen van de examencommissie eigenlijk een formaliteit ('de commissie heeft nauwelijks iets te doen'). Tijdgebrek leek bij de instellingsgesprekken overigens een grotere rol te spelen dan bij de antwoorden op de vragenlijst.

4.5 Boekhouder of wakend oog?

Uit de antwoorden op de vragenlijst komt een gevarieerd beeld naar voren, zowel van de samenstelling, deskundigheid en onafhankelijkheid van de examencommissies als van de activiteiten die zij verrichten. De ene commissie lijkt zich strikt te houden aan de (basis)taak na te gaan of de voor een examen vereiste tentamens zijn behaald (de 'boekhouder'), de andere commissie bemoeit zich actiever met de kwaliteit van tentamens en de goede gang van zaken tijdens tentaminering en examinering (het 'wakend oog'). Met name daar waar de directe bemoeienis met de kwaliteit van tentaminering gering is, is het de vraag of examencommissies voldoende aannemelijk kunnen maken of zij daadwerkelijk garant kunnen staan voor het eindniveau van studenten.

Een aantal discussiepunten komt hier naar voren:

- a. taakuitoefening
Opmerkelijk blijft dat examencommissies lang niet altijd de examinatoren aanwijzen en ook niet in alle gevallen de wettelijke verplichting van het uitreiken van de diploma's voor hun rekening nemen. Dit zijn toch voor de hand liggende activiteiten die het gezag van de examencommissie zichtbaar maken en inhoud geven.
- b. deskundigheid
Moeten we wel tevreden zijn met examencommissies als deskundigheid op diverse terreinen (slechts) 'voldoende' aanwezig is en niet 'ruim'? Van een gezaghebbend orgaan verwachten studenten, docenten én samenleving wellicht toch iets meer dan alleen maar 'voldoende'.
- c. risico van belangenverstremgeling
Een opmerkelijk punt is de deelname van management aan examencommissies. In 2002 woedde een forse discussie over de vraag of deelname van het management uit het oogpunt van functionele onafhankelijkheid wel gewenst is. Kan besluitvorming wel zuiver – dat is: alleen op inhoudelijke gronden – verlopen als een opleidingsmanager tevens lid (of zelfs voorzitter) van de examencommissie is? Tijdens de instellingsgesprekken blijken examencommissies echter weinig gevoelig voor het argument dat combinatie van financiële (management) verantwoordelijkheid en lidmaatschap van een examencommissie in ieder geval de schijn van belangenverstremgeling oproept. De vraag of herbezinning nodig is dringt zich op.
- d. de inbreng van externen
Bijzonder punt is de aanwezigheid van externen in examencommissies. Volgens de WHW benoemt het instellingsbestuur de leden van de examencommissie uit de leden van het personeel die met het verzorgen van onderwijs in die opleiding of opleidingen zijn belast. Blijkens het wetsvoorstel Versterking Besturing overheerst momenteel de gedachte dat externen juist een belangrijk element van kwaliteitszorg kunnen zijn en een welkome bijdrage kunnen leveren aan de deskundigheid van het oordeel van examencommissies.

5 De opleidingscontext

5.1 Inleiding

Examencommissies zijn werkzaam in (opleidings)contexten die grote verschillen kunnen vertonen. De vraag is dan ook:

Is de opvatting van de examencommissies over hun garantie voor het niveau aan-nemelijk, gezien de (opleidings)context waarin zij werken?

Om hiervan een indruk te krijgen is nagegaan hoe de context van toetsing en examinering waarin examencommissies hun werk doen eruit ziet. Op grond van de antwoorden op de internetvragenlijst en de instellingsgesprekken concludeert de inspectie:

De kwaliteitszorg ten aanzien van toetsing en examinering laat in veel gevallen te wensen over, waardoor de taakinvulling door examencommissies wordt bemoei-lijkt.

5.2 De opleidingscontext

Toetsing is geen zaak van incidenten; het dient te sporen met een opleidings- of instellingsbeleid ten aanzien van toetsing. Volgens de examencommissies is er echter in 9,3 procent van de opleidingen geen toetsbeleid dat wordt uitgevoerd. Een belangrijke bevoegdheid van examencommissies ('richtlijnen en aanwijzingen geven met betrekking tot de beoordeling van degene die het tentamen aflegt en met betrekking tot de vaststelling van de uitslag van het tentamen', Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek (WHW), art 7.12.4) komt voor deze examencommissies dan ook enigszins in de lucht te hangen.

Maar ook als er wel een toetsbeleid is, is er een grote variatie in de mate waarin dit beleid binnen de opleiding leeft. In een kwart van de opleidingen wordt het toetsbeleid nooit of slechts incidenteel geëvalueerd en leidt het nooit of incidenteel tot gerichte acties (tabel 5.2, punten 1 en 2).

Tabel 5.2 Kenmerken van de opleidingscontext, in het bijzonder de kwaliteitszorg met betrekking tot toetsing (in % opleidingen)

	Nooit	Incidenteel	Regelmatig	Altijd
1. Het toetsbeleid wordt geëvalueerd.	3,6	24,7	56,7	14,9
2. Resultaten van evaluatie van toetsbeleid leiden tot gerichte acties.	3,6	23,2	43,8	29,4
3. Bij de evaluatie van het toetsbeleid zijn alle relevante geledingen betrokken: studenten, docenten.	7,7	25,8	43,3	23,2
4. De kwaliteit van toetsen wordt onderzocht.	2,6	30,9	45,9	20,6
5. Bij het opstellen van toetsen en tentamens zijn meerdere deskundigen betrokken.	4,6	18,0	43,3	34,0
6. Er zijn richtlijnen en procedures voor beoordeling en normering van toetsen en deze worden uitgevoerd.	5,2	15,5	37,1	42,3
7. Er wordt onderzoek gedaan naar de mening van studenten over door hen afgelegde toetsen.	-	8,2	44,8	46,9
8. Verwerking en administratie van toetsresultaten verloopt via vaste procedures.	-	1,0	7,2	91,8
9. Vorderingen en ontwikkeling van de (groepen) studenten worden systematisch gevolgd.	1,0	4,6	24,2	70,1
10. Docenten worden geschoold in constructie, afname en beoordeling van toetsen.	9,8	47,4	33,5	9,3

In een derde van de opleidingen zijn studenten en docenten nooit of incidenteel bij de evaluatie betrokken en wordt de kwaliteit van toetsing nooit of incidenteel onderzocht (punten 3 en 4).

Collegiale consultatie vindt in ruim driekwart van de gevallen regelmatig of altijd plaats (punt 5), maar richtlijnen en procedures voor beoordeling en normering die worden uitgevoerd zijn, in meer dan de helft van de gevallen niet altijd aanwezig (punt 6).

Onderzoek onder studenten naar hun mening, verwerking van toetsresultaten volgens vaste procedures en een systematisch studentvolgsysteem scoren beter (punten 7 tot 9), maar in 9,8 procent van de opleidingen worden docenten nooit en in 47,4 procent van de opleidingen slechts incidenteel geschoold in constructie, afname en beoordeling van toetsen (punt 10).

De conclusie is dat er lang niet altijd een context is die examencommissies voldoende ondersteunt om goed hun werk te doen, iets wat de eerder genoemde zorgpunten bij het geven van de garantie over de kwaliteit van toetsing en de borging van het eindniveau op een andere manier bevestigt en versterkt.

5.3 Transparantie van examencommissies

De omgekeerde vraag is natuurlijk ook van belang: wat doet de examencommissie zelf aan haar positionering binnen de opleiding?

Om te beginnen zijn de taken en verantwoordelijkheden van examencommissies bij de grote meerderheid van de commissies in ruime mate vastgelegd. Ook voorlichting is volgens de examencommissies in ruime mate aanwezig. Dit laat echter onverlet dat – volgens de inschatting van de examencommissies – bijna 40 procent van de studenten slechts beperkt op de hoogte is van de functie van de examencommissie.

Tabel 5.3a Transparantie van examencommissies (in % commissies)

	Nee	Beperkte mate	Ruime mate
Taken en verantwoordelijkheden vastgelegd	0,5	7,7	91,8
Voorlichting aan studenten	0,5	11,3	88,1
Studenten op de hoogte	1,5	37,6	60,8

Ruim 70 procent van de examencommissies brengt regelmatig verslag uit (maar ruim een kwart dus niet), wat een lichte verbetering is vergeleken met 2002, toen slechts 60 procent verslag uitbracht van haar werkzaamheden. Minder dan de helft van de commissies bespreekt de ervaringen regelmatig intern. Met externen wordt in minder dan een kwart van de gevallen regelmatig overleg gevoerd. In het onderzoek is niet doorgevraagd naar eventueel overleg met de opleidingscommissie. Dit is wellicht een aandachtspunt voor later.

Tabel 5.3b Communicatie naar buiten (in % commissies)

	Nooit	Incidenteel	Regelmatig
Verslag uitbrengen	8,2	19,1	72,7
Bespreken ervaringen intern	9,3	46,9	43,8
Bespreken ervaringen extern	33,5	42,8	23,7

5.4 Discussie

Zoals in hoofdstuk 3 bleek, vertrouwt de examencommissie voor zijn oordelen deels op andere mechanismen. Nu blijkt tegelijkertijd dat essentiële elementen in de kwaliteitszorg van toetsing en examinering lang niet altijd op orde zijn. Dat bemoeilijkt het werk van examencommissies natuurlijk in niet geringe mate en de vraag is hoe valide de garantie van een examencommissie is.

Dit onderwerp is in de instellingsgesprekken diverse keren aan bod gekomen, met name om de rol van instellingsbesturen helderder te krijgen. Deze ervaren een dilemma. Enerzijds wil men wel enige vorm van centrale sturing geven (om te beginnen door de benoeming van de leden van de examencommissie), anderzijds wil men verantwoordelijkheden (soms/vaak) laag in de organisatie laten. Daarmee wil men enerzijds de onafhankelijke positie van de examencommissie niet te veel geweld aandoen, maar anderzijds ook essentiële verantwoordelijkheden van het opleidingsmanagement (zoals die voor de kwaliteitszorg van de opleidingen) niet al te zeer naar zich toe trekken. Of binnen opleidingen de voorwaarden voor het goed functioneren van examencommissies toereikend zijn is volgens hen een zaak van het opleidingsmanagement.

Wie neemt het voortouw? Het lijkt tijd voor herbezinning op de vraag hoe de garantie voor de kwaliteit van afgestudeerden binnen opleidingen het beste gestalte kan krijgen.

6 De gezaghebbende examencommissie

6.1 Inleiding

Examencommissies is nu al een wezenlijke rol toegedacht bij het garanderen van het niveau; in het wetsvoorstel Versterking Besturing wordt deze rol nog verder versterkt. De relevante vraag is dan ook:

Zijn examencommissies voldoende toegerust voor de nieuwe rol en taken die voor examencommissies worden voorzien in het wetsvoorstel Versterking Besturing?

Na nadere analyse van een selectie van de items van de internetvragenlijst en gesprekken op instellingen concludeert de inspectie:

Een groot deel van de examencommissies is onvoldoende toegerust voor de gezaghebbende positie die wordt gevraagd in de voorgestelde wetswijziging met betrekking tot examencommissies.

6.2 Versterking Besturing

In december 2008 heeft minister Plasterk een wijziging van de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek (WHW) voorgelegd aan de Tweede Kamer onder de titel Versterking Besturing (Kamerstuk 31821).

Kader 6.2 Uit: Memorie van Toelichting Versterking Besturing (december 2008, kamerstuk 31821)

De Inspectie van het Onderwijs en de Onderwijsraad hebben de afgelopen jaren kritische rapporten uitgebracht over het functioneren van examencommissies, de kwaliteit rond de afgifte van getuigschriften en de examinering. De Inspectie van het Onderwijs (2002/2003) en de Onderwijsraad (2004 en 2006) constateren dat de examinering en tentaminering in het hoger onderwijs op dit moment in bepaalde gevallen te weinig kwaliteitsgarantie bieden en niet transparant genoeg zijn. Over de taak van de examencommissie en haar rol bij de kwaliteit van de examens stelde de inspectie vast dat examencommissies in de praktijk vooral getuigschriften afgeven, vrijstellingen geven en klachten over examens behandelen. Ze besteden te weinig aandacht aan kwaliteitsborging en kwaliteitsbeleid rond examens en toetsen. Ook uit een brede enquête van de inspectie blijkt dat examencommissies zelf vinden dat de kwaliteit van examinering en toetsing veel meer aandacht verdient. De Onderwijsraad concludeert dat examinering een «opleidingsafhankelijke aangelegenheid is met weinig kwaliteitsborging en een geringe betrokkenheid van externe deskundigen». De Onderwijsraad pleit onder meer voor het betrekken van externen bij de examinering. Deze rapporten zijn een belangrijke aanleiding geweest om de taak en positie van de examencommissie in de wet verder te versterken. De in de beleidsreactie op het Onderwijsraadadvies van 2007 «Examinering, draagvlak en toegankelijkheid» (beleidsreactie van 29 juni 2007, Kamerstukken II, 2006-2007, 30 800 VIII, nr. 156) aangekondigde wetswijzigingen krijgen in dit wetsvoorstel een plaats. De uitgangspunten bij deze wetswijzigingen zijn het vergroten van de onafhankelijkheid en deskundigheid van de examencommissie.

Naast genoemde rapporten zijn er nog meer argumenten om de positie van de examencommissie te versterken. In de eerste plaats wordt steeds meer het belang onderschreven van het hoger onderwijs dat zich in de richting van meer variëteit en maatwerk in het onderwijsproces ontwikkelt. In de tweede plaats krijgt de EVC-procedure steeds nadrukkelijker plaats in het hoger onderwijs.

In dit wetsvoorstel wordt de rol van examencommissies scherper omschreven dan tot nu toe: 'De examencommissie is het orgaan dat op objectieve en deskundige wijze vaststelt of een student voldoet aan de voorwaarden die de onderwijs- en examenregeling stelt ten aanzien van kennis, inzicht en vaardigheden die nodig zijn voor het verkrijgen van een graad'. Tot de taken die de examencommissies zullen uitoefenen behoort onder andere 'het borgen van de kwaliteit van de tentamens en examens'. Blijkens de Memorie van Toelichting op het wetsvoorstel verkent het ministerie van OCW momenteel ook of, en hoe, naar Brits model gewerkt kan worden met een zogeheten pool van docenten die bij andere instellingen als externe deskundige optreden.

In de Memorie van Toelichting op het wetsvoorstel geeft de minister aan dat er diverse redenen zijn voor de versterking van examencommissies: tentaminering is op dit moment niet in alle gevallen voldoende transparant, examencommissies hebben te weinig aandacht voor kwaliteit en kwaliteitsborging, de inbreng van externe deskundigen is te gering, onafhankelijkheid en deskundigheid van examencommissies verdienen versterking, variëteit en maatwerk vragen meer aandacht (ook van examencommissies), en procedures voor het erkennen van verworven competenties (EVC) vinden steeds meer ingang.

Dat 'beweging' op het vlak van waarborgen voor examinering gewenst is, wordt ook door anderen gedeeld. In een expertsymposium (27 november 2007) werden stellingen getoetst over rol en functie van examencommissies. 44 genodigden namen deel aan het symposium. Zij bestonden uit leden van management en bestuur (44 procent), examencommissies (24 procent) en overigen (31 procent), de laatsten vooral afkomstig uit koepel- en kwaliteitszorgorganisaties. De antwoorden op enkele van de ja-nee-stellingen staan in tabel 6.2. De wenselijkheid van een 'sterke' examencommissie is duidelijk.

Tabel 6.2 Antwoorden op ja-nee-stellingen door een expertpanel (bron: Inspectie van het Onderwijs)

Item	Ja	Nee	Anders
1. De examencommissie is dé interne toezichhouder op de kwaliteit van toetsen en examens en het niveau van afgestudeerden.	79,5%	11,4%	9,1%
2. Deelname van een lid van het opleidingsmanagement in de examencommissie is ongewenst.	61,4%	29,5%	9,1%
3. Een examencommissie moet bewaken dat examinatoren competent zijn op het gebied van toetsen en examens.	86,0%	9,3%	4,7%
4. De wettelijk vastgelegde bevoegdheid van examencommissies om examinatoren aan te wijzen moet blijven bestaan.	81,4%	11,6%	7,0%
5. Examencommissies dienen minimaal eenmaal per jaar een openbaar, schriftelijk verslag uit te brengen aan het instellingsbestuur over hun werkzaamheden en bevindingen.	77,3%	11,4%	11,4%

6.3 Indicatoren van good practice

Tegen de achtergrond van het wetsvoorstel Versterking Besturing heeft de inspectie nagegaan in hoeverre examencommissies voldoende zijn toegerust voor de nieuwe rol die zij geacht worden te gaan vervullen. Daartoe is een selectie gemaakt van de vragen die in 2007 aan de examencommissies zijn gesteld. De aldus geselecteerde vragen en de bijbehorende good practice-antwoorden leveren een lijst op van zestien indicatoren voor een gezaghebbende examencommissie én de opleiding waarin zij werkzaam is (zie tabel 6.3).

Tabel 6.3 Indicatoren van *good practice* (bron: Inspectie van het Onderwijs)

Aspect	Indicatoren van <i>good practice</i>	Score
1. Toetsbeleid in een opleiding/ instelling	Er is een toetsbeleid geformuleerd dat wordt uitgevoerd.	90,7%
2. Richtlijnen en procedures	Er zijn richtlijnen en procedures voor beoordeling en normering van toetsen en deze worden altijd uitgevoerd.	42,3%
3. Onderzoek kwaliteit toetsen	De kwaliteit van toetsen wordt altijd onderzocht.	20,6%
4. Deskundigheid over de opleiding	In de examencommissie als geheel is in ruime mate kennis vertegenwoordigd van het eindniveau van de opleiding en van de reeks toetsen waarmee wordt bepaald of studenten dat behalen.	76,3%
5. Deskundigheid over het toetsen	In de examencommissie als geheel is in ruime mate kennis vertegenwoordigd van het toetsen, met name ten aanzien van de betrouwbaarheid, validiteit, transparantie en efficiëntie.	41,2%
6. Deskundigheid over de wet- en regelgeving	In de examencommissie als geheel is in ruime mate kennis vertegenwoordigd van het wettelijke kader voor examinering en toetsing.	48,5%
7. Onafhankelijkheid examen- commissie	De examencommissie neemt haar besluiten zonder druk van het opleidingsmanagement.	98,0%
8. Onafhankelijk oordeel examina- toren	De examencommissie zorgt ervoor dat er geen druk wordt uitgeoefend op examinatoren om een bepaald oordeel te geven.	93,3%
9. Garant staan voor de authenticiteit van beoordeeld werk	De examencommissie treft maatregelen om fraude te voorkomen.	85,1%
10. Garant staan voor de validiteit van toetsen	De examencommissie staat in ruime mate garant voor de validiteit van de toetsen: zij meten kennis, vaardigheden en competenties.	41,2%
11. Garant staan voor de betrouwbaarheid van toetsen	De examencommissie staat in ruime mate garant voor de betrouwbaarheid van de toetsen; de toetsen zijn consistent en nauwkeurig.	33,5%
12. Garant staan voor de toetscom- petentie van docenten	De examencommissie gaat altijd na of docenten competent zijn op het gebied van toetsen.	12,9%
13. Transparantie over de taken van de examencommissie	De taken en verantwoordelijkheden van de examencommissie zijn in ruime mate vastgelegd in de Onderwijs- en Examenregeling en een eventueel aanvullend reglement.	91,8%
14. Transparantie ten aanzien van vrijstellingen	De examencommissie verleent vrijstellingen op basis van een vaste procedure.	92,3%
15. Transparantie examencommissie algemeen	De examencommissie brengt regelmatig verslag uit van haar werkzaamheden aan betrokkenen.	72,7%
16. Facilitering van de examen- commissie	De leden van de examencommissie hebben voldoende tijd om hun taken naar behoren uit te voeren.	82,0%

In de lijst is gestreefd naar een evenwicht tussen verschillende aspecten van het functioneren van examencommissies, terwijl toch de omvang van de lijst beperkt blijft. Zo zijn er indicatoren voor aspecten als deskundigheid, onafhankelijkheid, garantie voor kwaliteit, transparantie en facilitering. Het functioneren van een examencommissie staat of valt met toetsbeleid en ook daarop hebben enkele indicatoren betrekking.

In de tabel is tevens aangegeven hoe – blijkens de enquêteantwoorden – de examencommissies zichzelf beoordeelden op de verschillende indicatoren. Een aantal indicatoren scoort dan behoorlijk hoog, een aantal andere geeft middelmatige of lage scores. Tot deze laatste twee groepen behoren onder andere:

- uitvoering richtlijnen en procedures met betrekking tot toetsen (indicator 2);
- onderzoek naar de kwaliteit van toetsen (indicator 3);

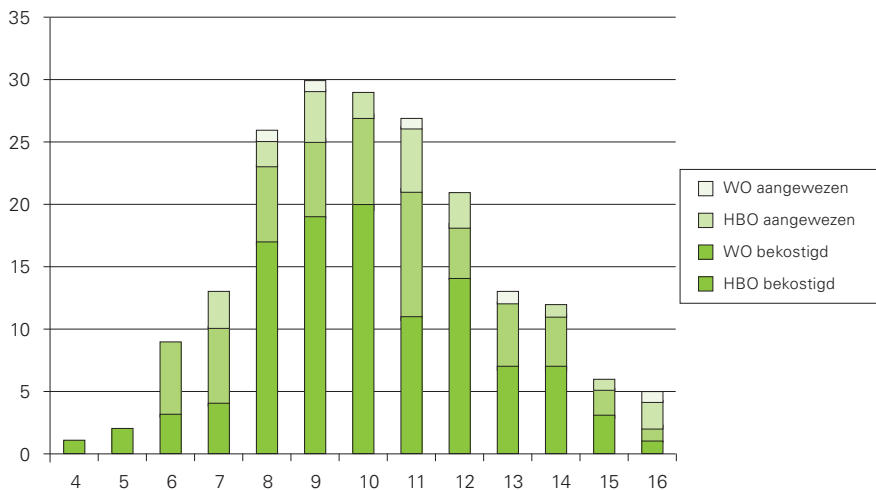
- deskundigheid in de examencommissie betreffende toetsen en wet- en regelgeving (indicatoren 4 en 5);
- garant staan voor de validiteit en betrouwbaarheid van toetsen (indicatoren 10 en 11);
- nagaan of docenten competent zijn op het gebied van toetsen (indicator 12).

6.4 Scores van examencommissies

Scores per examencommissie

Wanneer de (zelf)scores van individuele examencommissies worden samengenomen blijkt dat er een normaalverdeling ontstaat wat betreft het aantal *good practice*-indicatoren waaraan examencommissies (en hun opleiding) voldoen (zie figuur 6.4).

Figuur 6.4 Examencommissies en het aantal indicatoren waaraan zij voldoen

Aantal indicatoren waaraan examencommissies voldoen (max=16)

De uitersten in dit beeld zijn: vijf (van de 194) examencommissies (= 3 procent) die – naar eigen zeggen – aan alle zestien indicatoren voldoen, en één commissie die slechts aan vier indicatoren voldoet.

De 'piek' van de normaalverdeling ligt bij examencommissies die aan negen tot tien van de zestien indicatoren voldoen. Circa 10 procent van de commissies voldoet aan veertien of meer indicatoren ('sterke' commissies). Circa 10 procent voldoet aan slechts zeven of minder indicatoren ('zwakke' commissies).

Uit figuur 6.4 blijkt dat meer dan de helft van de examencommissies niet voldoet aan zes van de zestien indicatoren. Deze normaalverdeling en de bijbehorende percentages zijn ook van toepassing op de subgroep examencommissies afkomstig uit het bekostigd hbo. Voor de aan het onderzoek deelnemende commissies uit het wo en het aangewezen hbo is het verloop van de antwoorden wat grilliger.

Examencommissies per instelling

De inspectie heeft ook nagegaan hoe ‘sterke’ en ‘zwakke’ examencommissies zijn verspreid over instellingen. Er blijkt dan een verdeling te ontstaan in vier groepen instellingen:

- a. een kleine groep instellingen waarvan alle responderende examencommissies (of soms de enige commissie die in de steekproef zat) behoren tot de ‘sterke’ commissies;
- b. een kleine groep instellingen waarvan alle responderende examencommissies (of soms de enige commissie in de steekproef) behoren tot de ‘zwakke’ commissies;
- c. een kleine groep instellingen waarbij in de respons zowel ‘sterke’ als ‘zwakke’ examencommissies voorkomen,
- d. een grote groep waarvan de responderende commissies in de middenmoot zitten (acht tot dertien indicatoren van good practice).

6.5 Gesprekken op instellingen

In gesprekken op de instellingen is geprobeerd te achterhalen, hoe het verschijnsel ‘zwakke’ commissies of het samengaan van ‘zwakke’ en ‘sterke’ commissies binnen één instelling heeft kunnen ontstaan. Om een antwoord op deze vraag te vinden heeft de inspectie op acht instellingen gesprekken gevoerd met management en examencommissies. Daaronder waren instellingen met alleen ‘zwakke’ commissies, instellingen met ‘sterke’ en ‘zwakke’ commissies, maar ook instellingen met alleen ‘sterke’ commissies. De sectoren wo en hbo, zowel bekostigd en aangewezen, waren alle vertegenwoordigd. Inderdaad bleken op instellingen met ‘zwakke’ én ‘sterke’ commissies, de ‘sterke’ commissies actiever dan de ‘zwakke’ en ook meer gericht op de borging van de kwaliteit van examinering. Toch bleek eveneens dat bij nadere beschouwing ‘sterke’ examencommissies soms minder actief of minder doordacht te werk gaan dan op grond van de vragenlijst naar voren kwam. Sommige ‘zwakke’ examencommissies die aan slechts weinig indicatoren van *good practice* voldeden, bleken in de praktijk actiever, grondiger en invloedrijker te werk te gaan dan de eigen antwoorden aanvankelijk aangaven. Een zelfevaluatie alleen is kennelijk niet voldoende om een goed beeld te krijgen van het daadwerkelijke functioneren. Gesprekken geven daar al weer wat meer kijk op, maar uiteindelijk zal rechtstreekse observatie van het werk van examencommissies in de praktijk het beste beeld geven.

Instellingsbesturen schrijven het verschijnsel ‘zwakke’ commissies toe aan verregaande autonomie van afdelingen/faculteiten en betrekkelijk weinig sturing vanuit het instellingsbestuur. Ook de aanwezigheid van ‘zwakke’ en ‘sterke’ commissies naast elkaar binnen één instelling wordt zo verklaard. Op de vraag hoe het instellingsbestuur vervolgens toch voldoende vertrouwen kan hebben in het niveau van afgestudeerden, antwoorden instellingsbesturen dat zij hun vertrouwen deels baseren op andere omstandigheden: de kwaliteit van het personeel, de accreditatie van de Nederlands-Vlaamse Accreditatie Organisatie (NVAO), et cetera. Tegelijkertijd gaven diverse instellingsbesturen aan dat de uitkomst van de vragenlijst hen wel te denken gaf.

In gesprekken tussen inspectie en instellingsbesturen met (in de steekproef) alleen 'sterke' commissies bleek een groter *commitment* tot actieve niveaubewaking van de kant van het instellingsbestuur, vaak vergezeld van instellingsbrede *monitoring*.

6.6 Is de examencommissie goed zo?

Het beeld van de examencommissies zoals dat in figuur 6.4 naar voren komt, gevoegd bij de resultaten uit de voorgaande hoofdstukken, roept vragen op over de garantie die een aanzienlijk aantal examencommissies geeft betreffende het niveau van afgestudeerden. Het antwoord op de vraag 'Is de examencommissie goed zo?' is volgens de inspectie in veel gevallen: nee. Maar hoe erg is het dat een examencommissie niet aan alle zestien indicatoren van *good practice* voldoet? Mag je er drie missen of zes? Wegen alle indicatoren even zwaar? In wezen gaat het daar op dit moment niet om, al is het voor de inspectie wel duidelijk dat de normaalverdeling uit figuur 6.4 een heel stuk naar rechts zou moeten opschuiven: het gezag van examencommissies neemt toe naarmate examencommissies aan meer indicatoren van *good practice* voldoen. Veel examencommissies hebben nog een professionaliseringsslag te maken. Een groot deel van de examencommissies is op dit moment nog onvoldoende toegerust voor de nieuwe wetgeving zoals die momenteel wordt voorgesteld.

7 Conclusies en aanbevelingen

7.1 Inleiding

Dit afsluitende hoofdstuk bevat de conclusies die de inspectie uit dit onderzoek trekt en drie aanbevelingen voor respectievelijk instellingen, Nederlands-Vlaamse Accreditatie Organisatie (NVAO) en koepelorganisaties. Ook wordt het voorgenomen vervolg door de inspectie kort aangestipt.

7.2 Conclusies

In de voorgaande hoofdstukken is een groot aantal resultaten uit het onderzoek besproken aan de hand van vier deelvragen. De conclusies op deze deelvragen zijn:

1. Examencommissies hebben naar eigen zeggen vertrouwen in het niveau van de afgestudeerden. De meeste commissies zeggen daar ook zelf garant voor te staan, al signaleert een aanzienlijk aantal commissies zwakke punten in de opleiding en de toetsing van studenten.
2. Op grond van door de examencommissies zelf aangegeven kenmerken wordt niet in alle gevallen voldoende overtuigend aangetoond dat examencommissies daadwerkelijk in staat zijn garant te staan voor het eindniveau.
3. De kwaliteitszorg ten aanzien van toetsing en examinering laat in veel gevallen te wensen over, waardoor de taakinvulling door examencommissies wordt bemoeilijkt.
4. Een groot deel van de examencommissies is onvoldoende toegerust voor de gezaghebbende positie die wordt gevraagd in de voorgestelde wetswijziging met betrekking tot examencommissies.

Deze conclusies zijn uitvoerig toegelicht in de hoofdstukken 3 tot en met 6. Zij zijn in vrijwel gelijke mate van toepassing op het bekostigde wo en hbo. Voor het aangewezen onderwijs zijn de conclusies minder hard, aangezien de respons hier aan de lage kant was. Conclusie 1 is een bevinding op grond van de antwoorden die examencommissies zelf geven. De conclusies 2 en 3 zijn gebaseerd op onderzoeksresultaten waaruit blijkt dat examencommissies en opleidingen soms tekort schieten in het uitvoeren van (borgings)activiteiten met betrekking tot toetsing en examinering. Conclusie 4 volgt uit een vergelijking van de antwoorden van examencommissies met een lijst van zestien indicatoren van good practice, behorend bij wat de inspectie ziet als een gezaghebbende examencommissie.

Als eindconclusie op de centrale vraag van dit onderzoek *'Staat de examencommissie er garant voor dat studenten aan wie een diploma wordt uitgereikt het beoogd niveau van de opleiding hebben gerealiseerd?'* luidt het antwoord dan ook: ten dele, bij de ene commissie is dit aannemelijker dan bij de andere.

7.3 Aanbevelingen

De algemene aanbeveling van de inspectie is: over het geheel genomen is versterking van de examencommissies geboden. Een wettelijke verankering hiervan zoals voorzien in het wetsvoorstel Versterking Besturing, die versterking biedt op het punt van onafhankelijkheid, deskundigheid, kwaliteitszorg en de rol van externen, is hiertoe een goede eerste stap.

Meer specifiek komt de inspectie tot drie aanbevelingen voor respectievelijk instellingen, NVAO en de koepelorganisaties VSNU, Vereniging van Universiteiten, HBO-raad en Platform van Aangewezen/Erkende Particuliere Onderwijsinstellingen in Nederland (PAEPON).

1. Instellingen dienen een kritische, zo mogelijk door *peerreview* ondersteunde zelfanalyse te verrichten van de borgende functie van examencommissies, en die functie waar nodig te versterken.
2. De NVAO dient na te gaan hoe het functioneren van examencommissies een grotere rol kan spelen in de beoordeling van opleidingen en instellingen en deze rol waar nodig te specificeren.
3. Het verdient aanbeveling dat de koepelorganisaties VSNU, HBO-raad en PAEPON in samenspraak met het veld komen tot een *code of good practice* voor examencommissies en wegen vinden om 'goede praktijken' in brede kring te delen.

Ter nadere toelichting op deze aanbevelingen het volgende:

1. **Kritische zelfanalyse door instellingen ondersteund door peerreview**
Deze aanbeveling is gericht aan instellingen. Vanzelfsprekend hebben instellingen tot op zekere hoogte de vrijheid om hun eigen invulling te zoeken voor de bewaking van het niveau van afgestudeerden, passend bij het Nederlandse stelsel van hoger onderwijs. De *bottomline* - nu, maar ook in de toekomst - is evenwel dat examencommissies op overtuigende wijze aannemelijk maken dat de getuigschriften betrouwbaar zijn en dat het niveau van een afgestudeerde overeenkomt met het beoogde niveau. Gezien de wijze waarop tenminste een deel van de examencommissies nu functioneert, zijn vraagtekens te plaatsen bij die waarborg. Kritische zelfreflectie binnen instellingen, ondersteund door *peerreview*, is dan ook op zijn plaats. Eventuele differentiatie per sector of discipline kan hierbij geboden zijn. De zelfreflectie dient de deskundigheid en onafhankelijkheid van examencommissies te omvatten, maar ook de activiteiten die examencommissies verrichten om de kwaliteit van examinering te waarborgen. Tegelijkertijd is een meer algemene bezinning op de kwaliteitscultuur met betrekking tot toetsing en examinering binnen opleidingen op zijn plaats. Bij de scholing van docenten (zoals in de basiskwalificatie onderwijs) is aandacht voor toetsbeleid en toetspraktijk van groot belang.
2. **Grotere rol examencommissies in opleidings- en instellingsbeoordeling**
Deze aanbeveling is gericht aan de NVAO. Momenteel wordt een wetsvoorstel voorbereid waarin het huidige accreditatiestelsel wordt aangepast in de richting van een mengvorm van instellings- en opleidingsbeoordeling. Indien de NVAO voldoende vertrouwen heeft in de mate waarin de instelling *in control* is over

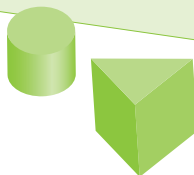
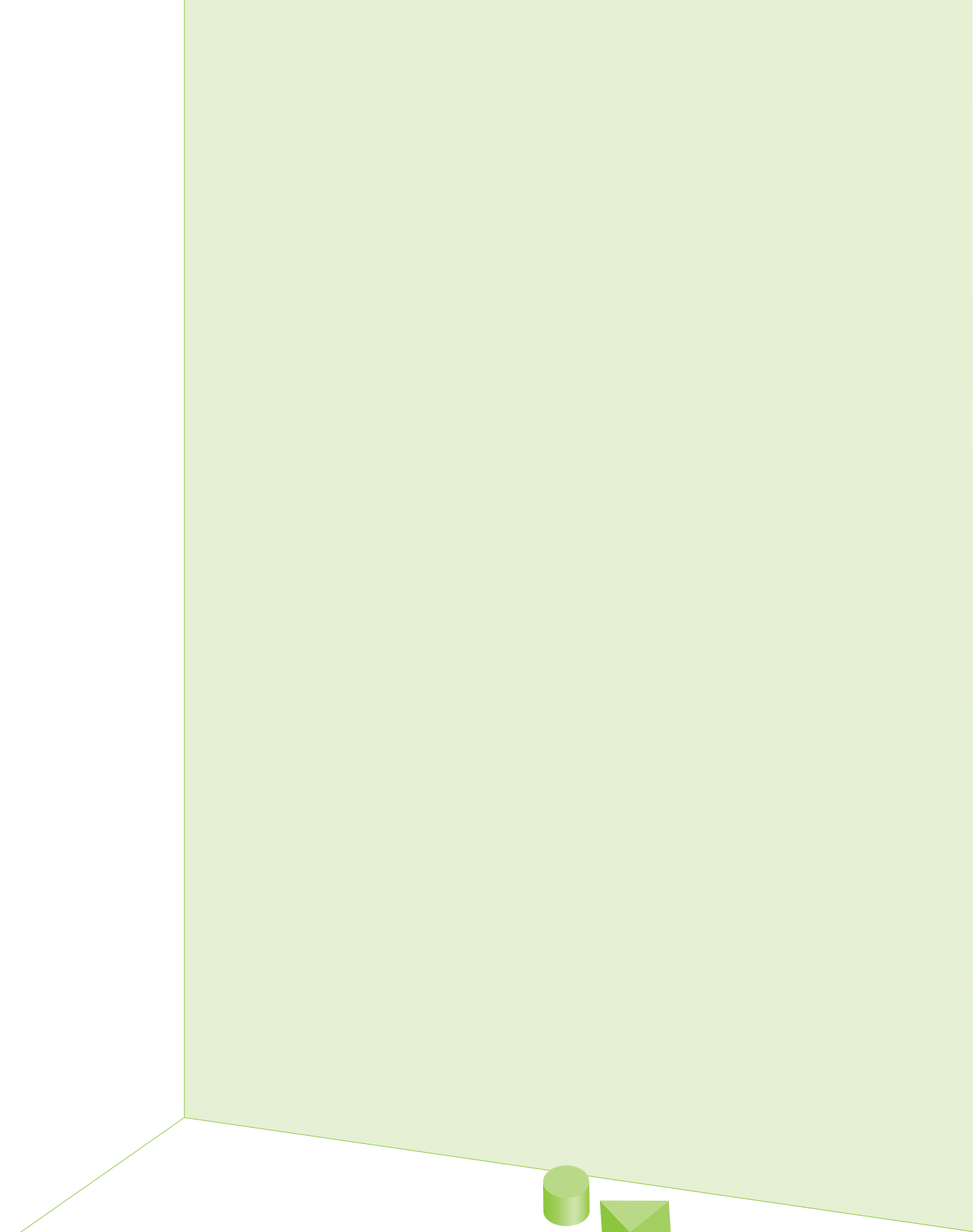
zijn kwaliteit, kan een 'lichtere' toets van de afzonderlijke opleidingen volstaan. De voorgenomen wetwijziging is ook van belang in de huidige discussie over examencommissies, omdat de wijziging in het accreditatiestelsel een aanpassing betekent in de *checks and balances*, die zijn gericht op de bewaking van het eindniveau. Bij de implementatie van de voorgenomen wetwijziging is het daarom gewenst na te gaan hoe het functioneren van examencommissies het beste aan bod kan komen en welke aandachtspunten van belang zijn bij de beoordeling op instellingsniveau en welke bij de beoordeling op opleidingsniveau.

3. Een code of good practice gebaseerd op samenspraak met het veld

De derde aanbeveling is gericht aan de koepelorganisaties VSNU, HBO-raad en PAEPON. In de discussie over nieuwe wetgeving voor examencommissies zal ongetwijfeld aan de orde komen in hoeverre de voorziene (nieuwe) praktijken van examencommissies zullen gaan voldoen aan de verwachtingen. Zoals uit dit onderzoek blijkt is wetgeving alleen op dit punt niet toereikend. Het is gewenst in samenspraak met het veld – al dan niet discipline- of sectorgewijs – na te gaan of een *code of good practice* voor examencommissies een zinvolle bijdrage kan leveren aan versterking van professioneel handelen van examencommissies en daarmee aan het vertrouwen van alle belanghebbenden in examens, diploma's en graden. Een dergelijke *code of good practice* zou in ieder geval dienen te bevatten hoe instellingen omgaan met onafhankelijkheid, deskundigheid, kwaliteitszorg van toetsing en examinering en de rol van externen. De stelselbrede discussie, die door de Engelse kwaliteitsorganisatie Quality Assurance Agency (QAA) met betrekking tot toetsing en examinering is gehouden, leidde tot *codes of good practice* voor zowel examinering als externe examinatoren. Deze kunnen een voorbeeld zijn voor de discussie in Nederland.

7.4 Vervolg

Thema's met betrekking tot toetsing en examinering blijven hoog op de agenda staan van de inspectie. De inspectie zal een conferentie organiseren om de resultaten van dit onderzoek en de implicaties van nieuwe wetgeving te bespreken. Ook zullen de instellingen die in dit onderzoek niet hebben gerespondeerd worden benaderd voor nadere toelichting. Meer in het algemeen zal de inspectie de ontwikkelingen met betrekking tot het wetsvoorstel Versterking Besturing en de invulling hiervan in de praktijk de komende jaren nadrukkelijk blijven monitoren. Met name wat betreft de aspecten onafhankelijkheid, deskundigheid, de rol ten aanzien van de kwaliteitszorg voor toetsing en examinering en de inbreng van externen. Wat dit laatste betreft zal de inspectie zich verder oriënteren op good practices van 'externalisering' in het buitenland. Vanaf 2009 zal de inspectie bovendien hernieuwd aandacht schenken aan de validiteit van procedures voor het erkennen van verworven competenties (EVC).

Bijlage I

Vragenlijst

Toelichting

De inspectie doet onderzoek naar het huidige functioneren van examencommissies. Centrale vraag in het onderzoek is:

Staat de examencommissie garant dat studenten aan wie een diploma wordt uitgereikt, het beoogde niveau van de opleiding hebben gerealiseerd?

Deze vraag kan positief beantwoord worden als aan de volgende eisen wordt voldaan:

1. De examencie is zodanig samengesteld dat zij over voldoende deskundigheid beschikt om de kwaliteit van toetsing en examinering te kunnen borgen.
2. De examencie kan haar taken uitoefenen in volle vrijheid, zonder druk van buiten de commissie en zonder risico van belangenverstrengeling vanwege combinaties van taken van haar leden.
3. De examencie zorgt voor de goede gang van zaken bij toetsing en examinering.
4. De examencie staat garant voor de validiteit en betrouwbaarheid van zowel de afzonderlijke toetsen als het geheel van toetsen (dat tot een getuigschrift leidt).
5. Het is duidelijk aan betrokkenen (studenten, docenten, opleidingsmanagement) dat de examencommissie aan de vier bovenstaande eisen voldoet.

De eerste vijf vragen in deze vragenlijst zijn afgeleid van de vijf hierboven vermelde eisen. De vragen worden in gesloten vorm gesteld. In het tweede deel wordt uw mening gevraagd over een aantal stellingen die zijn ontleend aan de uitoefening van haar taken door de examencommissie. Daarna stellen twee open vragen u in de gelegenheid uw mening of een toelichting te geven. De vragenlijst bestaat uit twaalf pagina's. Het invullen neemt ongeveer twintig minuten in beslag.

U wordt verzocht eerst enige praktische gegevens in te vullen.

Naam van degene die de vragen beantwoordt	
E-mailadres	
Functie binnen de commissie (voorzitter, secretaris, ambtelijk secretaris, lid)	
Aantal leden van de examencommissie	

De examencommissie is zodanig samengesteld dat zij over voldoende deskundigheid beschikt om de kwaliteit van toetsing en examinering te kunnen borgen.

De deskundigheid van de examencie is tweeledig: zij heeft betrekking op de kwaliteit van toetsen, maar ook op de inhoud van de toetsen. De examencommissie heeft daarom een gedegen kennis van het te bereiken eindniveau en van het traject dat daarnaar leidt (het curriculum). Zij heeft verder kennis van toetstechnische kwaliteitseisen als validiteit, betrouwbaarheid, transparantie en efficiëntie.

1 Geef aan welke deskundigheid binnen uw examencommissie als geheel vertegenwoordigd is:

	in beperkte mate	in voldoende mate	in ruime mate
Kennis van het eindniveau van de opleiding en van de reeks toetsen waarmee wordt bepaald of studenten dat behalen.			
Kennis van het toetsen, met name ten aanzien van de betrouwbaarheid, validiteit, transparantie en efficiëntie.			
Kennis van het wettelijke kader voor examinering en toetsing.			
Kennis van de onderwijs- en examenregeling en andere relevante interne documenten met betrekking tot toetsing.			

De examencommissie oefent haar taken in vrijheid uit, zonder druk van buiten de commissie en zonder risico van conflicterende belangen van haar leden vanwege combinaties van taken.

Studenten hebben recht op een zorgvuldige en objectieve beoordeling van hun prestaties. Voorwaarde daarvoor is dat de examencommissie in vrijheid haar beslissingen kan nemen zonder dat daarbij oneigenlijke argumenten, bijvoorbeeld van financieel-economische of persoonlijke aard, een rol spelen.

2 Geef aan welke van de volgende uitspraken voor uw commissie gelden.

	ja	nee
Een of meer leden van het opleidingsmanagement maakt / maken deel uit van de examencommissie.		
De examencommissie neemt haar besluiten zonder druk van het opleidingsmanagement.		
De examencommissie zorgt ervoor dat er geen druk wordt uitgeoefend op examinatoren om een bepaald oordeel te geven.		
De examencommissie heeft een of meer leden van buiten de opleiding (inhouds-, werkveld- of toetsdeskundige).		
De examencommissie wint regelmatig advies in, zowel intern als extern.		

3a Kruis aan welke taken uw examencommissie verricht:

Zij benoemt examinatoren.	
Zij behandelt klachten van studenten en docenten volgens een vaste procedure.	
Zij stelt regels op ten aanzien van praktische zaken als examenroosters, herkansingen, afname toetsen en bekendmaking resultaten.	
Zij ziet erop toe dat deze regels worden nageleefd.	
Zij treft maatregelen om fraude te voorkomen.	
Zij ziet erop toe dat deze maatregelen worden uitgevoerd.	
Zij legt sancties op in geval van fraude.	
Zij verleent vrijstellingen op basis van een vaste procedure.	
Zij beoordeelt programma's op maat van individuele studenten.	
Zij beoordeelt of studenten voor het examen kunnen slagen als niet alle tentamens afgelegd zijn.	
Zij reikt getuigschriften uit.	
Zij ziet toe op de transparantie van het getuigschrift, cijferlijst en diplomasupplement.	
Zij ziet erop toe dat het systeem van cijferregistratie fraudebestendig is en blijft.	
Met het oog op verificatie achteraf door derden registreert zij aan wie diploma's zijn uitgereikt.	
Andere taken, nl.:	

3b Voor welk percentage studenten (bij benadering) heeft uw commissie het afgelopen jaar van de volgende bevoegdheden gebruik gemaakt?

	0-5%	5-10%	10-25%	25% of meer
a. Vrijstellingen verlenen op basis van elders verworven competenties en of diploma's.				
b. Goedkeuring verlenen aan eigen programma's studenten.				
c. Opleggen van sancties vanwege fraude of bedrog.				
d. Het bieden van extra herkansingen aan studenten.				
e. Laten slagen van studenten die niet alle toetsen/ tentamens met voldoende resultaat hebben afgelegd.				

3c Geef aan welke uitspraak van toepassing is op de tijd die de examencommissie nodig heeft voor haar taken.

	ja	nee
Leden van de commissie krijgen formeel tijd om hun taken uit te voeren.		
De leden van de examencommissie hebben voldoende tijd om hun taken naar behoren uit te voeren.		

De examencommissie staat garant voor de validiteit en betrouwbaarheid van zowel de afzonderlijke toetsen als het geheel van toetsen (dat tot een getuigschrift leidt).

4a In hoeverre onderschrijft u de volgende beweringen?

	in beperkte mate	in voldoende mate	in ruime mate
De examencommissie is ervan overtuigd dat afgestudeerden aan de einkwalificaties van de opleiding voldoen.			
De examencommissie staat garant voor de validiteit van de toetsen: de toetsen meten de kennis, vaardigheden en competenties.			
De examencommissie staat garant voor de betrouwbaarheid van de toetsen; de toetsen zijn consistent en nauwkeurig.			

4b Welke onderdelen van kwaliteitszorg op het gebied van toetsing en examinering worden uitgevoerd?

(N.B. Het gaat hier niet uitsluitend om taken van examencommissies, ook toetscommissies, bureaus onderwijs en opleidingsmanagement kunnen verantwoordelijk zijn.)

Geef aan wat voor uw situatie van toepassing is.

	ja	nee
Er is een toetsbeleid geformuleerd dat wordt uitgevoerd.		

	nooit	incidenteel	regelmatig	altijd
Het toetsbeleid wordt geëvalueerd.				
Resultaten van evaluatie van toetsbeleid leiden tot gerichte acties.				
Bij de evaluatie van het toetsbeleid zijn alle relevante geledingen betrokken: studenten, docenten, onderwijskundigen, en externen zoals het werkveld.				
De kwaliteit van toetsen wordt onderzocht.				
Bij het opstellen van toetsen en tentamens zijn meerdere deskundigen betrokken.				
Er zijn richtlijnen en procedures voor beoordeling en normering van toetsen en deze worden uitgevoerd.				
Er wordt onderzoek gedaan naar de mening van studenten over door hen afgelegde toetsen.				
Verwerking en administratie van toetsresultaten verloopt via vaste procedures.				
Vorderingen en ontwikkeling van de (groepen) studenten worden systematisch gevolgd.				
Docenten worden geschoold in constructie, afname en beoordeling van toetsen.				
De examencommissie gaat na of docenten competent zijn op het gebied van toetsen.				

Transparantie van activiteiten van de examencommissie

5 Zijn de activiteiten van de examencommissie bekend aan betrokkenen als studenten, docenten, management en bestuur?

	nee	in beperkte mate	in ruime mate
De taken en verantwoordelijkheden van de examencommissie zijn vastgelegd in de onderwijs- en examenregeling en een eventueel aanvullend reglement.			
Er is voorlichting aan studenten over de gang van zaken rond examens, tentamens en toetsen.			
Studenten zijn op de hoogte van taken en bevoegdheden van de examencommissie.			

	nooit	incidenteel	regelmatig
De examencommissie brengt verslag uit van haar werkzaamheden aan betrokkenen.			
De examencommissie bespreekt de ervaringen met de toetsing en examinering intern, bijvoorbeeld met de opleidingscommissie.			
De examencommissie bespreekt de ervaringen met de toetsing en examinering extern, bijvoorbeeld met het werkveld, met inhoudelijk deskundigen en toetsdeskundigen.			

Uw mening over examencommissies en hun activiteiten

6 Hieronder treft u uitspraken aan over examencommissies en hun activiteiten. Onderschrijft u deze?

	ja	nee
De examencommissie is binnen de opleiding bij uitstek de autoriteit op het gebied van toetsen en examens.		
Het instellen van de examencommissie is eigenlijk een formaliteit: zij heeft nauwelijks iets te doen.		
De toekenning van elders verworven competenties (EVC's) vormt een aantasting van de waarde van het getuigschrift.		
Het inschakelen van externe examinatoren bevordert het maatschappelijk vertrouwen in het getuigschrift.		
Opleidingen die beschikken over een landelijk beroepsprofiel zouden ook een daarbij passend landelijk examen moeten afnemen.		

Wanneer u behoefte heeft een van uw keuzes toe te lichten, kan dat hier:

Staat de examencommissie garant dat studenten aan wie zij het diploma uitreikt het beoogde niveau realiseren?

7 Beantwoord deze vraag en geef in het kort een motivering voor uw antwoord: wat zijn de sterke punten, waar schort het nog aan?

Mocht u opmerkingen hebben naar aanleiding van de vragen of mocht u een eerder beantwoorde vraag nader willen toelichten, dan kunt u dat hier doen.

Na het aanklikken van 'Volgende' kunt u de vragenlijst verzenden en printen.
Dank voor uw medewerking!

Bijlage II

Antwoorden op de internetvragenlijst

In deze bijlage staan de antwoorden op de vragenlijst met hun uitsplitsingen naar hbo en wo, bekostigd en aangewezen (voor zover al niet weergegeven in het rapport zelf).

1. Garantie voor de kwaliteit van toetsen

1.1 De examencommissie staat garant voor de validiteit van de toetsen: zij meten kennis, vaardigheden en competenties.

	in beperkte mate	in voldoende mate	in ruime mate
hbo aangewezen	4,3	47,8	47,8
hbo bekostigd	14,7	47,7	37,6
wo aangewezen	20,0	20,0	60,0
wo bekostigd	14,0	42,1	43,9
Totaal	13,4	45,4	41,2

1.2 De examencommissie staat garant voor de betrouwbaarheid van de toetsen: de toetsen zijn consistent en nauwkeurig.

	in beperkte mate	in voldoende mate	in ruime mate
hbo aangewezen	4,3	52,2	43,5
hbo bekostigd	17,4	51,4	31,2
wo aangewezen		40,0	60,0
wo bekostigd	14,0	54,4	31,6
Totaal	14,4	52,1	33,5

2. Deskundigheid

2.1 Kennis van het eindniveau van de opleiding en van de reeks toetsen waarmee wordt bepaald of studenten dat behalen.

	in beperkte mate	in voldoende mate	in ruime mate
hbo aangewezen		21,7	78,3
hbo bekostigd	0,9	24,8	74,3
wo aangewezen			100,0
wo bekostigd		22,8	77,2
Totaal	0,5	23,2	76,3

2.2 Kennis van het toetsen, met name ten aanzien van de betrouwbaarheid, validiteit, transparantie en efficiëntie.

	in beperkte mate	in voldoende mate	in ruime mate
hbo aangewezen		60,9	39,1
hbo bekostigd	6,4	58,7	34,9
wo aangewezen		20,0	80,0
wo bekostigd	3,5	45,6	50,9
Totaal	4,6	54,1	41,2

2.3 Kennis van het wettelijke kader voor examinering en toetsing.

	in beperkte mate	in voldoende mate	in ruime mate
hbo aangewezen	4,3	73,9	21,7
hbo bekostigd	4,6	48,6	46,8
wo aangewezen	20,0	20,0	60,0
wo bekostigd	3,5	35,1	61,4
Totaal	4,6	46,9	48,5

2.4 Kennis van de onderwijs- en examenregeling en andere relevante interne documenten met betrekking tot toetsing.

	in voldoende mate	in ruime mate
hbo aangewezen	17,4	82,6
hbo bekostigd	22,0	78,0
wo aangewezen	20,0	80,0
wo bekostigd	10,5	89,5
Totaal	18,0	82,0

2.5 De examencommissie wint regelmatig advies in, zowel intern als extern.

	ja	nee
hbo aangewezen	91,3	8,7
hbo bekostigd	86,2	13,8
wo aangewezen	100,0	
wo bekostigd	86,0	14,0
Totaal	87,1	12,9

3. Activiteiten

3.1 Andere taken dan genoemd in vragenlijst.

	nee	ja
hbo aangewezen	78,3	21,7
hbo bekostigd	68,8	31,2
wo aangewezen		100,0
wo bekostigd	61,4	38,6
Totaal	66,0	34,0

3.2 Intensiteit van taken.

Vrijstellingen verlenen op basis van elders verworven competenties en/of diploma's.

	0-5%	5-10%	10-25%	25% of meer
hbo aangewezen	52,2	30,4		17,4
hbo bekostigd	44,0	34,9	10,1	11,0
wo aangewezen	20,0		40,0	40,0
wo bekostigd	45,6	28,1	12,3	14,0
Totaal	44,8	31,4	10,3	13,4

3.3 Goedkeuring verlenen aan eigen programma's studenten.

	0-5%	5-10%	10-25%	25% of meer
hbo aangewezen	87,0		4,3	8,7
hbo bekostigd	63,3	11,9	9,2	15,6
wo aangewezen	20,0	40,0	40,0	
wo bekostigd	47,4	10,5	10,5	31,6
Totaal	60,3	10,8	9,8	19,1

3.4 Opleggen van sancties vanwege fraude of bedrog.

	0-5%	5-10%	10-25%
hbo aangewezen	95,7	4,3	
hbo bekostigd	97,2	0,9	1,8
wo aangewezen	100,0		
wo bekostigd	94,7	5,3	
Totaal	96,4	2,6	1,0

3.5 Het bieden van extra herkansingen aan studenten.

	0-5%	5-10%	10-25%	25% of meer
hbo aangewezen	60,9	26,1	8,7	4,3
hbo bekostigd	56,0	31,2	10,1	2,8
wo aangewezen	100,0			
wo bekostigd	73,7	19,3	7,0	
Totaal	62,9	26,3	8,8	2,1

3.6 Laten slagen van studenten die niet alle toetsen/tentamens met voldoende resultaat hebben afgelegd.

	0-5%	5-10%	10-25%	25% of meer
hbo aangewezen	95,7	4,3		
hbo bekostigd	98,2		0,9	0,9
wo aangewezen	80,0			20,0
wo bekostigd	94,7	3,5	1,8	
Totaal	96,4	1,5	1,0	1,0

4. Tijdsdruk

4.1 Leden van de examencommissie krijgen formeel tijd om hun taken uit te voeren.

	ja	nee
hbo aangewezen	82,6	17,4
hbo bekostigd	89,9	10,1
wo aangewezen	80,0	20,0
wo bekostigd	59,6	40,4
Totaal	79,9	20,1

4.2 De leden van de examencommissie hebben voldoende tijd om hun taken naar behoren uit te voeren.

	ja	nee
hbo aangewezen	91,3	8,7
hbo bekostigd	80,7	19,3
wo aangewezen	80,0	20,0
wo bekostigd	80,7	19,3
Totaal	82,0	18,0

5. De opleidingscontext

5.1 Het toetsbeleid wordt geëvalueerd.

	nooit	incidenteel	regelmatig	altijd
hbo aangewezen		17,4	69,6	13,0
hbo bekostigd	0,9	22,9	61,5	14,7
wo aangewezen		40,0	40,0	20,0
wo bekostigd	10,5	29,8	43,9	15,8
Totaal	3,6	24,7	56,7	14,9

5.2 Resultaten van evaluatie van toetsbeleid leiden tot gerichte acties.

	nooit	incidenteel	regelmatig	altijd
hbo aangewezen		21,7	43,5	34,8
hbo bekostigd	1,8	19,3	51,4	27,5
wo aangewezen		40,0	20,0	40,0
wo bekostigd	8,8	29,8	31,6	29,8
Totaal	3,6	23,2	43,8	29,4

5.3 Bij de evaluatie van het toetsbeleid zijn alle relevante geledingen betrokken: studenten, docenten.

	nooit	incidenteel	regelmatig	altijd
hbo aangewezen	17,4	13,0	43,5	26,1
hbo bekostigd	3,7	33,9	42,2	20,2
wo aangewezen	20,0		60,0	20,0
wo bekostigd	10,5	17,5	43,9	28,1
Totaal	7,7	25,8	43,3	23,2

5.4 De kwaliteit van toetsen wordt onderzocht.

	nooit	incidenteel	regelmatig	altijd
hbo aangewezen		13,0	52,2	34,8
hbo bekostigd	1,8	31,2	48,6	18,3
wo aangewezen		20,0	60,0	20,0
wo bekostigd	5,3	38,6	36,8	19,3
Totaal	2,6	30,9	45,9	20,6

5.5 Bij het opstellen van toetsen en tentamens zijn meerdere deskundigen betrokken.

	nooit	incidenteel	regelmatig	altijd
hbo aangewezen	17,4	8,7	26,1	47,8
hbo bekostigd	2,8	12,8	46,8	37,6
wo aangewezen		20,0	40,0	40,0
wo bekostigd	3,5	31,6	43,9	21,1
Totaal	4,6	18,0	43,3	34,0

5.6 Er zijn richtlijnen en procedures voor beoordeling en normering van toetsen en deze worden uitgevoerd.

	nooit	incidenteel	regelmatig	altijd
hbo aangewezen		8,7	30,4	60,9
hbo bekostigd	1,8	17,4	36,7	44,0
wo aangewezen			60,0	40,0
wo bekostigd	14,0	15,8	38,6	31,6
Totaal	5,2	15,5	37,1	42,3

5.7 Er wordt onderzoek gedaan naar de mening van studenten over door hen afgelegde toetsen.

	nooit	incidenteel	regelmatig	altijd
hbo aangewezen		8,7	43,5	47,8
hbo bekostigd		10,1	44,0	45,9
wo aangewezen			60,0	40,0
wo bekostigd		5,3	45,6	49,1
Totaal		8,2	44,8	46,9

5.8 Verwerking en administratie van toetsresultaten verloopt via vaste procedures.

	nooit	incidenteel	regelmatig	altijd
hbo aangewezen			8,7	91,3
hbo bekostigd		1,8	8,3	89,9
wo aangewezen				100,0
wo bekostigd			5,3	94,7
Totaal		1,0	7,2	91,8

5.9 Vorderingen en ontwikkeling van de (groepen) studenten worden systematisch gevolgd.

	nooit	incidenteel	regelmatig	altijd
hbo aangewezen	8,7		17,4	73,9
hbo bekostigd		0,9	27,5	71,6
wo aangewezen			20,0	80,0
wo bekostigd		14,0	21,1	64,9
Totaal	1,0	4,6	24,2	70,1

5.10 Docenten worden geschoold in constructie, afname en beoordeling van toetsen.

	nooit	incidenteel	regelmatig	altijd
hbo aangewezen	8,7	39,1	34,8	17,4
hbo bekostigd	8,3	51,4	32,1	8,3
wo aangewezen		60,0	20,0	20,0
wo bekostigd	14,0	42,1	36,8	7,0
Totaal	9,8	47,4	33,5	9,3

6. Transparantie

6.1 De taken en verantwoordelijkheden van de examencommissie zijn vastgelegd in de onderwijs- en examenregeling en een eventueel aanvullend reglement.

	nee	in beperkte mate	in ruime mate
hbo aangewezen		13,0	87,0
hbo bekostigd	0,9	8,3	90,8
wo aangewezen		20,0	80,0
wo bekostigd		3,5	96,5
Totaal	0,5	7,7	91,8

6.2 Er is voorlichting aan studenten over de gang van zaken rond examens, tentamens en toetsen.

	nee	in beperkte mate	in ruime mate
hbo aangewezen	4,3	4,3	91,3
hbo bekostigd		9,2	90,8
wo aangewezen		20,0	80,0
wo bekostigd		17,5	82,5
Totaal	0,5	11,3	88,1

6.3 Studenten zijn op de hoogte van taken en bevoegdheden van de examencommissie.

	nee	in beperkte mate	in ruime mate
hbo aangewezen		30,4	69,6
hbo bekostigd	1,8	36,7	61,5
wo aangewezen		20,0	80,0
wo bekostigd	1,8	43,9	54,4
Totaal	1,5	37,6	60,8

6.4 De examencommissie brengt verslag uit van haar werkzaamheden aan betrokkenen.

	nooit	incidenteel	regelmatig
hbo aangewezen	4,3	13,0	82,6
hbo bekostigd	6,4	14,7	78,9
wo aangewezen		40,0	60,0
wo bekostigd	14,0	28,1	57,9
Totaal	8,2	19,1	72,7

6.5 De examencommissie bespreekt de ervaringen met de toetsing en examinering intern, bijvoorbeeld met de opleidingscommissie.

	nooit	incidenteel	regelmatig
hbo aangewezen	8,7	21,7	69,6
hbo bekostigd	6,4	52,3	41,3
wo aangewezen		40,0	60,0
wo bekostigd	15,8	47,4	36,8
Totaal	9,3	46,9	43,8

6.6 De examencommissie bespreekt de ervaringen met de toetsing en examinering extern, bijvoorbeeld met het werkveld, met inhoudelijk deskundigen en toetsdeskundigen.

	nooit	incidenteel	regelmatig
hbo aangewezen	21,7	30,4	47,8
hbo bekostigd	25,7	49,5	24,8
wo aangewezen	40,0	40,0	20,0
wo bekostigd	52,6	35,1	12,3
Totaal	33,5	42,8	23,7

Bijlage III

Verhelderingsgesprekken op instellingen

Inleiding

De inspectie heeft in het schriftelijk onderzoek onder examencommissies de vraag voorgelegd welke taken en verantwoordelijkheden de examencommissies hebben, en welke opvattingen zij over die taken en verantwoordelijkheden hebben. Om zicht te krijgen op het 'verhaal' achter de antwoorden, heeft de inspectie acht instellingen bezocht. Bij deze acht instellingen hadden 29 examencommissies de vragenlijst ingevuld. Op grond van de enquête kon de inspectie de examencommissies vervolgens indelen naar de mate waarin zij scoorden op een lijst van 16 indicatoren van good practice. Voor een overzicht van de 16 indicatoren op grond waarvan de inspectie de examencommissies heeft gekwalificeerd, wordt verwezen naar hoofdstuk 6 in het rapport.

Andere selectiecriteria waren spreiding over het land, evenredige verdeling van hbo- en wo-instellingen, evenredige verdeling van aangewezen en bekostigde instellingen en omvang. Op grond van de uitkomsten van het schriftelijk onderzoek blijken de 29 examencommissies bij de acht geselecteerde instellingen niet af te wijken van de gehele populatie. De bezochte instellingen zijn derhalve, min of meer, representatief voor alle instellingen die mee hebben gewerkt aan het inspectieonderzoek.

1. Vertrouwen en garantie

Ondanks dat de examencommissies aangeven geen directe controle uit te oefenen op het niveau en de kwaliteit van de toetsing en examinering, hebben alle examencommissies voldoende vertrouwen in het niveau en de kwaliteit van toetsing aan de opleiding of faculteit. Dit beeld stemt overeen met de vragenlijst, waarin 25 examencommissies aangeven ervan overtuigd te zijn dat afgestudeerden in 'ruime' mate aan de eindkwalificaties van de opleiding voldoen (vier examencommissies hebben de opvatting dat de afgestudeerden in 'voldoende' mate aan de eindkwalificaties van de opleiding voldoen).

De examencommissies hebben voldoende zicht op het niveau van de opleiding en de toetsing omdat er hoogleraren of andere docenten in de examencommissie zitting hebben die een compleet overzicht van de gehele opleiding en toetsing hebben. Een aantal examencommissies meldt echter dat zij niet alle (kleinere) opleidingen die de examencommissie soms ook omvat geheel kunnen overzien. Men vertrouwt in die gevallen echter op de kennis en deskundigheid van de collegadocenten en verwacht, dat indien er toch zaken misgaan, de directie of het bestuur ingrijpt. Men rekent het immers tot de verantwoordelijkheid van het bestuur om het niveau en de deskundigheid van het docentenkorps op voldoende niveau te houden en/of te brengen.

Door de kwaliteitszorg (studentenenquêtes of alumnionderzoek bijvoorbeeld) complementeren de examencommissieleden hun beeld over de kwaliteit en het niveau van de opleiding.

2. Kenmerken van examencommissies

Spanwijdte

De spanwijdte van de bezochte examencommissies verschilt per instelling. Twee van de bezochte instellingen kennen één examencommissie voor alle opleidingen. Bij twee andere instellingen heeft iedere opleiding een eigen examencommissie. De meeste van de bezochte instellingen, de overige vier, hebben een examencommissie per opleidingscluster of faculteit.

Een aantal examencommissies heeft overleg met andere examencommissies binnen de instelling. Soms is dat binnen eenzelfde cluster van opleidingen of met dezelfde opleiding aan een nevenvestiging; soms hebben alle voorzitters of secretarissen van alle examencommissies binnen de instelling regelmatig afstemmingsoverleg. Het afstemmingsoverleg is inhoudelijk, maar uiteindelijk behoudt iedere examencommissie de eigen verantwoordelijkheid over de te nemen besluiten.

Samenstelling examencommissies

De examencommissies die in het kader van het onderzoek zijn bezocht bestaan voor het merendeel uit docenten. Bij acht examencommissies van de bezochte instellingen maakt een lid van het managementteam (mt) deel uit van een van de examencommissies binnen die instelling, of zit het mt-lid bij de examencommissievergaderingen als adviseur of toehoorder. Vaak vervult het mt-lid dan de voorzittersrol. Bij vier examencommissies maken ook externe examinatoren, veelal van een andere opleiding maar binnen dezelfde instelling, deel uit van de examencommissie. Bij één examencommissie zijn expliciet ook andere deskundigen aan de examencommissie toegevoegd, te weten een toets- en een onderwijskundige.

Onafhankelijkheid

In de vragenlijst die vooraf is gegaan aan de instellingsbezoeken meldt één van de bezochte instellingen echter wel dat de examencommissiebesluiten (soms) onder druk van het opleidingsmanagement genomen worden. Tijdens de gesprekken ontkennen alle instellingen echter dat er druk zou worden uitgeoefend door het management. Wat de examencommissies tijdens de gesprekken wel toegeven, is dat in een enkel geval is overgegaan tot het bijstellen van cijfers op basis van (lage) rendementen. Op grond van de vragenlijst blijkt het hier om vijf examencommissies te gaan die niet altijd voorkomen dat er druk wordt uitgeoefend op examinatoren om een bepaald oordeel te geven.

Eén aangewezen instelling is ervan overtuigd dat er voor de aangewezen instellingen geen financiële prikkel is om 'genadezesjes' uit te delen, zoals die prikkel er wel zou zijn voor het bekostigde onderwijs.

Ondanks dat de examencommissies van mening zijn dat zij volledig onafhankelijk van het management opereren, is een aantal examencommissies na het bezoek van de inspectie toch overgegaan tot aanpassing van taken om de positie van de examencommissie binnen de opleiding of faculteit te verstevigen.

Deskundigheid

Kennis van wettelijke regelingen is bij de examencommissieleden niet vanzelfsprekend. Men kent de eigen onderwijs- en examenregeling goed, of in voldoende mate, maar kennis van de achterliggende wettelijke regeling ontbreekt veelal. De examencommissies gaven dit in de vragenlijst ook reeds aan. Voor juridische inhoud wendt de examencommissie zich veelal tot stafleden centraal in de organisatie

die wel, en ruimschoots, over de benodigde juridische kennis beschikken. Ook uit de vragenlijst bleek al dat het merendeel van de bezochte examencommissies regelmatig advies inwint, zowel intern als extern.

Taken examencommissie

De wijze waarop de bezochte examencommissies hun taak opvatten, laat een grote spreiding zien. Ook uit de vragenlijst kwam deze spreiding in taakopvatting reeds naar voren.

Een aantal examencommissies kent een meer beperkte taakopvatting, wat onder meer samenhangt met het tijdgebrek dat deze examencommissieleden in hun werk ervaren en de wijze waarop het centrale bestuur de examencommissies aanstuurt. Zo worden bepaalde examencommissietaken, zoals het verlenen van vrijstellingen, uitbesteed (gemandateerd) aan anderen binnen de opleiding of faculteit. Ook toetsen veel examencommissies de kwaliteit van onderwijs en toetsing alleen achteraf, omdat men alleen in actie komt bij klachten en andere signalen. Slechts weinig examencommissies, of onderliggende toetscommissies, hebben een toetsbeleid, omdat men huivert om toetsnormen aan de collega-docenten op te leggen.

Andere examencommissies daarentegen zijn actiever en formuleren bijvoorbeeld zelf het fraudebeleid, behandelen vrijstellingsverzoeken zelf, evalueren programma's (of laten dit uitvoeren) en reiken de getuigschriften uit.

Algemene taken die alle examencommissies uitvoeren, zijn het vaststellen van cijferlijsten en het uitreiken van diploma's.

Aanwijzing examinatoren

Het instrument 'aanwijzen van examinatoren' is een mogelijkheid (en wettelijke verplichting) voor examencommissies om de kwaliteit van toetsing en examinering binnen de opleiding te sturen en te bewaken. Men hanteert dit instrument echter in geringe mate. In de vragenlijst bleek al dat 15 van de 29 examencommissies de examinatoren niet benoemen of aanwijzen. Bij de meeste examencommissies is, zo komt uit de gesprekken naar voren, niet bekend dat de examencommissie examinatoren wettelijk behoort aan te wijzen. Veelal worden examinatoren door anderen aangewezen, bijvoorbeeld door het management. Soms zijn docenten automatisch al examinator en vindt er daarom geen officiële aanwijzingsprocedure plaats.

Als het al gebeurt, vindt controle op aanwijzing van examinatoren achteraf plaats. Bij signalen en klachten komt de examencommissie namelijk wel in actie. Soms controleert een ander orgaan dan de examencommissie of iemand terecht als examinator is aangewezen. Zo geeft één instelling aan dat het onderwijsbureau, dat de studiegidsen (studiehandleidingen) samenstelt, een globale controle uitvoert op de aangewezen examinatoren. Zo is daardoor eenmaal ontdekt dat een externe docent was aangewezen als examinator, wat tegen de reglementen van de instelling was.

De examencommissies achten veelal niet zichzelf, maar de directie of het bestuur verantwoordelijk voor de kwaliteit van examinatoren. De directie dient er, naar de mening van de examencommissies, in haar aannamebeleid op te letten dat toetsdeskundigheid voldoende aanwezig is en dat dit bij onvoldoende aanwezigheid wordt bijgeschoold. Ook uit de vragenlijst bleek al dat ruim de helft van de examencommissies nooit of incidenteel nagaat of docenten competent zijn op het gebied van toetsen. Ten slotte wijst een aantal examencommissies op de recent ingevoerde Basis Kwalificatie Onderwijs die de nieuw aangetrokken do-

centen moeten behalen. Dit alles leidt bij de examencommissies tot de conclusie dat alle docenten in principe examineren kunnen zijn en dat zij in het aanwijzen van examinatoren geen expliciete rol behoeven.

Cijferregistratie

Alle bezochte examencommissies zijn van mening dat het eigen cijferregistratiesysteem waterdicht is en ongevoelig voor fraude. Bij navraag blijkt echter dat maar weinig examencommissies daadwerkelijk nagaan in hoeverre deze veronderstelling overeenstemt met de werkelijkheid. Uit de vragenlijst kwam reeds naar voren dat 12 van de 29 examencommissies er niet op toezien dat het systeem van cijferregistratie fraudebestendig is en blijft.

Het fraudebeleid is bij sommige examencommissies vastgesteld door het College van Bestuur (CvB), bij andere examencommissies stelt men zelf het fraudebeleid op. De meeste examencommissies houden zich wel bezig met fraude indien het zich aandient. Eén van de bezochte examencommissies maakt gebruik van plagiaatmachines om eventueel gepleegd plagiaat op te sporen.

OER

Alle examencommissies hebben een adviserende rol aangaande evaluatie en bijstelling van de onderwijs- en examenregeling (OER). De wijze waarop dit advies wordt gegeven, kan variëren van het geven van ongevraagd advies tot een jaarlijkse evaluatiebijeenkomst rondom de OER voor alle voorzitters van de examencommissies.

Tijd

Bij een aantal instellingen zijn de voorzitter en/of secretaris van de examencommissie vrijgemaakt voor hun taak. De overige leden krijgen vrijwel nooit tijd toebedeeld voor de examencommissiewerkzaamheden, omdat de werkzaamheden behoren tot het normale functieprofiel van onderwijsgevend personeel. Tijdens de gesprekken werd wel geklaagd over het gebrek aan tijd dat men voor de examencommissietaken heeft. In de vragenlijst geven echter slechts vijf van de 29 examencommissies aan onvoldoende tijd te hebben om de examencommissietaken uit te kunnen voeren.

3. De opleidingscontext

Andere instanties binnen een opleiding

Alle bezochte opleidingen en/of faculteiten kennen een opleidingscommissie. Examencommissie en opleidingscommissie zijn in de meeste gevallen onafhankelijk van elkaar. Een van de bezochte examencommissies wijkt hiervan af: deze examencommissie bestaat bijna een op een uit dezelfde mensen als de opleidingscommissie.

Alle instellingen kennen een College van beroep voor de examens (Cobex), dat in de meeste gevallen een onafhankelijke, externe voorzitter heeft. Er worden per jaar slechts een klein aantal gevallen aan het Cobex voorgelegd.

Een aantal examencommissies heeft een toetscommissie die de kwaliteit van de toetsen bewaakt. De toetscommissie ressorteert veelal onder de examencommissie en bestaat uit toetsdeskundigen. Eveneens een aantal opleidingen/faculteiten kent een studierichtings- of programmacommissie waar het onderwijsniveau en de

kwaliteit van het onderwijs worden vormgegeven en bewaakt. Ten slotte worden nog andere gremia genoemd die taken vervullen die ook bij de examencommissie belegd (hadden kunnen) zijn, te weten het management en de beroepenveldcommissie.

Transparantie

De mate waarin de examencommissies transparant zijn over hun werkwijze en besluiten verschilt behoorlijk tussen de opleidingen. Sommige examencommissies maken van iedere vergadering een verslag, andere brengen geen verslag uit omdat de voorzitter mondeling overlegt met de directie, of omdat de directie al deel uitmaakt van de examencommissie en er daarom geen verslag meer uitgebracht hoeft te worden. Eén examencommissie communiceert via de website van de opleiding, waar onder meer wet- en regelgeving en het jaarverslag van de examencommissie op verschijnt. Dit beeld is ook terug te vinden in de antwoorden op de vragenlijst; daarin geven twintig van de 29 examencommissies aan verslag uit te brengen van haar werkzaamheden, zes examencommissies doen dit incidenteel, en drie examencommissies nooit.

Verantwoording afleggen

De examencommissies zijn veelal alleen verantwoording verschuldigd aan het faculteits- of opleidingsbestuur. In een aantal gevallen maakt een mt-lid deel uit van de examencommissie, of bezoekt een mt-lid regelmatig de vergaderingen als adviseur (acht van de 29 examencommissies geven dit aan in de vragenlijst). Desondanks zeggen alle instellingen tijdens het bezoek van de inspectie ervan overtuigd te zijn, dat de onafhankelijkheid van de examencommissie niet in het geding is. Omdat de lijnen kort zijn en er geen informatie verloren gaat, is een aantal examencommissies juist zeer tevreden met deze constructie. Andere redenen die aangevoerd worden om aan te tonen dat de examencommissie onafhankelijk is, zijn dat de examencommissie geen rol heeft in het vaststellen van cijferresultaten en dat er andere organen zijn die de kwaliteit van de toetsing en/of het programma borgen, zoals specifieke commissies of externe organen als een beroepenveldcommissie of de Raad van Advies.

De rol van het instellingsbestuur

De leden van de examencommissie worden veelal voorgedragen of aangewezen door lagere managementlagen, zoals het faculteitsbestuur, maar zij worden formeel benoemd door het CvB.

Bij twee instellingen is sprake van centrale sturing. Dit wordt bij de ene instelling gevoed vanuit de behoefte aan uniformiteit, in verband met overstapmogelijkheden voor studenten. Bij de andere instelling wordt de centrale sturing ingezet vanuit beheersmatige motieven.

Bij de overige instellingen is sprake van slechts beperkte of soms zelfs compleet afwezige centrale aansturing. In een aantal gevallen is dan nog wel sprake van indirecte sturing op grond van centraal vastgestelde regelingen (OER), centraal aangestuurde kwaliteitszorg, een centraal onderwijsinstituut of cursussen voor alle examencommissies binnen de instelling. Voor wat betreft besluitvorming en uitvoering van haar taken zijn de examencommissies in deze instellingen autonoom. De CvB's hanteren de principes van audit en control: als het goed gaat, is er geen zwaar toezicht, als het slechter gaat, is dat toezicht er wel. Een enkel CvB is wel

bezig met het aanbrengen van meer structuur, bijvoorbeeld in de rapportages die examencommissie en faculteitsmanagement aan het CvB uitbrengen.

Een aantal CvB's constateert een dilemma als het gaat om de sturing van examencommissies. Enerzijds wil men centrale sturing om te voorkomen dat examencommissies te veel hun eigen weg gaan en om de besluitvorming van examencommissies binnen de instelling op elkaar af te stemmen. Anderzijds erkent men ook de onafhankelijkheid van examencommissies ten opzichte van het management, tot aan het niveau van het college van bestuur, zoals dat in de wet is vast gelegd.

4. Overige opmerkingen

Sommige instellingen merken op dat de wet onduidelijk is over taken en positie van de examencommissie binnen een opleiding. Men heeft geen behoefte aan strikt voorschrijvende wettelijke regelingen, maar zo vaag en verspreid over de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek (WHW) als de taken van de examencommissie nu beschreven zijn, is voor hen ook niet hanteerbaar. De examencommissies hebben behoefte aan houvast.

Een aantal examencommissies ervaart een toenemende werkdruk vanwege een toenemende aanvraag voor vrijstellingen en herkansingen. Ook uit diverse examencommissies zorgen over het instroomniveau, dat zij al jaren achteruit zien gaan. De daling van het instroomniveau heeft geleid tot bijstelling van exameneisen en tot een toename van het aantal herkansingen.

Een aantal examencommissies, ten slotte, neemt tijdens het bezoek van de onderwijsinspectie afstand van de ingevulde enquête. Bij nadere bespreking ervan, blijkt dat men de vragen anders heeft geïnterpreteerd dan bedoeld. Soms blijken de antwoorden niet door de juiste persoon te zijn ingevuld.

Colofon

Inspectie van het Onderwijs

Park Voorn 4
Postbus 2730
3500 GS Utrecht
www.onderwijsinspectie.nl

Exemplaren van deze uitgave kunt u gratis bestellen bij Postbus 51 onder vermelding van het ISB-nummer of het Postbus 51-nummer.

U kunt bellen naar 0800 - 8051 (gratis) of via internet op www.postbus51.nl

ISBN: 978-90-8503-157-4
Postbus 51- nummer 22BR2009B016

Productie

Afdeling Communicatie, Inspectie van het Onderwijs

Vormgeving

Blik grafisch ontwerp, Utrecht

Drukwerk

Roto Smeets GrafiServices, Utrecht

Uitgave

Inspectierapport 2009-16
April 2009

Deze publicatie staat ook op:

www.onderwijsinspectie.nl

© Auteursrecht voorbehouden

Gehele of gedeeltelijke overneming of reproductie van de inhoud van deze uitgave op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteursrechthebbende is verboden, behoudens de beperkingen bij de wet gesteld. Het verbod betreft ook gehele of gedeeltelijke bewerking.

